

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika õppekava

Otto Fomotškin

Elektroonilise valve rakendamine karistuspoliitikas.

Viie Euroopa Liidu riigi võrdlus hea praktika väljaselgitamiseks

Magistritöö

Juhendaja: Judit Strömpl, PhD

Tartu 2016

Käesolevaga kinnitan, et olen koostanud magistritöö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, olulised seisukohad, kirjandusallikad ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Otto Fomotškin

31.05.2016

ABSTRACT

„Electronic surveillance in penal policy. Benchmarking five European Union countries to find the good practice.“

Penal policy is a part of criminal policy and enables to interfere with people's private life. Such intrusion however must correspond to the principles of the rule of law. Within the right to penalise, the state also has the right to react to a type of actions in order to express the condemnation of the society. Punishment is the last resort in criminal prevention and is used when other methods have been unsuccessful. Nevertheless, punishment has a preventive effect. This is why the mitigating as well as aggravating factors, as well as possibilities for decreasing repeat crime commitment are considered when deciding on the punishment to the committed crime. Imprisonment is used as a last resort when other criminal measures are expected to be ineffective regarding the crime.

Deprivation of liberty is believed to have no such advantage over other measures of penalty in receiving lawfulness. This is why community-based punishments are increasingly used, by which it is possible to avoid isolating the person from the society. One of such measures is also electronic surveillance. Since adopting this measure in Estonia, the interest as well as the possibilities to use electronic surveillance have increased. However, electronic surveillance use in Estonia has also several problematic aspects which hinder taking the full benefit from this measure. The aim of this thesis is to benchmark the practices of electronic surveillance use in four EU countries (Sweden, Netherland, Belgium, England and Wales) in order to identify the good practices which could be implemented to improve the Estonian system.

Using electronic surveillance has proven itself in Estonia as well as in the other four EU countries. Since 2007, Estonia has increasingly used electronic surveillance and consistently learned from the experiences of other countries. This study finds that Estonia should follow the previously selected direction for implementing electronic surveillance. However, while doing so, the focus should be more on the value-based approach and less on the need to decrease the number of people in imprisonment. Estonia should use the practice in Holland and Sweden as an example as these two countries share the same principles regarding electronic surveillance and have proved to have successfully integrated this method into their penal system.

Key words: electronic surveillance, Estonia, benchmarking.

Sisukord

SISSEJUHATUS	6
1. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD	8
1.1 Karistuspoliitika	8
1.1.1 Karistus ning selle eesmärk	8
1.1.2 Karistuse preventiivne funktsioon	11
1.1.3 Karistusõiguse areng	12
1.1.4 Suhtumine alternatiivkaristustesse kui sotsiaalse kaitse ühte väljendusvormi	13
1.1.5 Isiklik vabadus	14
1.2 Kontrolliteooria	15
1.3 Ülevaade elektroonilisest valvest	17
1.3.1 Elektroonilise valve tekkelugu	17
1.3.2 Elektroonilise valve mõiste ja kasutusala	19
1.3.3 Elektroonilise valve tehnilised võimalused	20
1.3.4 Elektrooniline valve ja erasektor	22
1.3.5 Elektroonilise valve kohaldamise eelised	23
1.3.6 Elektroonilise valve eetilised väljakutsed	25
1.4 Probleemiseade	27
2. METOODIKA	29
2.1 Uurimismeetod	29
2.2 Andmete kogumine ja analüüs	29
2.1 Uurimuse käik	30
2.1.1 Võrdlusanalüüsis osalevate riikide valiku kriteeriumid	31
2.1.2 Informatsiooni kogumine ja võrdlev analüüs	32
2.1.3 Soovituste väljatöötamine	33
2.4 Eneserefleksioon	33

3. RIIKIDE VÕRDLEV ANALÜÜS.....	35
3.1 Elektroonilise valve peamised kitsaskohad Eestis.....	35
3.2 Elektroonilise valve kasutuselevõtt	37
3.3 Elektroonilise valve kasutuselevõtu eesmärk	38
3.4 Elektroonilise valve kasutusala.....	39
3.4.1 Vahistamise asendamine	40
3.4.2 Karistusest tingimisi vabastamine	41
3.4.3 Ennetähtaegne vabanemine	43
3.4.4 Asenduskaristus.....	45
3.4.5 Tehnoloogilised võimalused	48
3.5 Elektroonilise valve täitmine	50
3.5.1 Elektroonilise valve paigaldamise nõuded.....	51
3.5.2 Elektroonilise valve periood.....	52
3.5.3 Elektroonilise valvega kaasnevad lisakohustused.....	55
3.5.4 Elektroonilise valve protsess ja rikkumistele reageerimine	56
3.6 Elektroonilise valve tulemuslikkus	57
3.6.1 Vanglakohtade vähendamine	57
3.5.2 Retsidiivsus	59
4. ARUTELU	62
KOKKUVÕTE JA JÄRELDUSED	71
KASUTATUD KIRJANDUS	73
LISA	81

SISSEJUHATUS

Karistusõigus on kriminaalpoliitika üks osadest, mille kaudu on riigil võimalik sügavam sissetung isikute privaatsfääri. Seesugune sissetung peab aga vastama õigusriigi põhimõttele - pole kuritegu, pole karistust ilma seaduseta (*Nullum crimen, nulla poena sine lege*). Karistamisega on riigile antud õigus teatud tegudele reageerida ning väljendada sanktsiooniga ühiskonna hukkamõistu.

Kriminaalpreventsioonis on karistamine kõige viimane aste ehk kui eelnevad meetmed pole tulemust andnud. Siiski ka karistamisel on uusi kuritegusid ennetav mõju. Seetõttu karistuse määramisel arvestatakse kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid, võimalust mõjutada süüdlast edaspidi hoiduma süütegude toimepanemisest ja õiguskorra kaitsmise huvisid ning vangistust mõistetakse ainult siis, kui karistuse eesmärgi ei ole võimalik saavutada kergema karistusega. Tänapäeval on laialt levinud arusaam, et vabadusekaotusel pole ühtegi seesugust omadust ega eesmärki, mis teistel karistustel puuduks, et saavutada õigusrahu. Seetõttu on üha enam hakatud rakendama ühiskonnakeskseid karistusviise, millega välditakse isiku isoleerimist ühiskonnast. Seesugusteks karistusviisideks on näiteks tingimisi vangistus, üldkasulik töö ning elektrooniline valve.

Lähtuvalt riigi õiguskorrast võib elektroonilise valve elluviimine erineda, kuid oma eesmärgilt on elektroonilise valve näol tegemist meetmega, mis piirab isiku liikumisvabadust olulisel määral ning sellega avaldatakse süüdlasele oluliselt vähem negatiivseid mõjusid võrreldes reaalse vabadusekaotusega. Euroopas on meetet kasutatud peaaegu kolmkümmend aastat ning selle aja jooksul on areng olnud pidev ning rakendamine muutunud järjest enam levinumaks. Võrreldes elektroonilise valve kasutuselevõtu algusaastatega Eestis, on tänaseks selle kasutamise võimalused seadusandluses olulisel määral laienenud. Seesugune areng näitab huvi elektroonilise valve laiendamise vastu riigi õigus- ja kriminaalpoliitika valdkonnas. Kuna meetmes nähakse mitmeid eeliseid, on töö eesmärgiks võrrelda erinevate riikide praktikaid ja kogemusi elektroonilise valve valdkonnas, et välja selgitada head praktikad, mida kasutada Eestis.

Eesmärgi saavutamiseks olen püstitanud järgnevad uurimisküsimused:

- Milles sarnanevad ja erinevad Eesti, Rootsi, Inglismaa ja Walesi, Hollandi ning Belgia praktikad elektroonilise valve kasutamisel?
- Missuguseid elektroonilise valve häid praktikaid saaks/võiks Eestis rakendada?
- Missugused teiste riikide elektroonilise valve meetmed aitaksid lahendada Eesti kriminaalpoliitika kitsaskohti?

Käesoleva tööga on oluline võrrelda nelja Euroopa Liidu liikmesriigi näitel, milline on elektroonilise valve praktika Eestis ja teha vahekokkuvõtte sellest, millised on Eesti jaoks olulised arengutrendid, millele on vaja tähelepanu pöörata ning kuidas tõhustada elektroonilise valve süsteemi Eestis.

Magistritöö esimeses osas annan ülevaate töö teoreetilisest lähtekohast, keskendudes karistuspoliitikale, kontrolliteooriate ja elektroonilise valve tutvustamisele. Töö teine osa kirjeldab uurimismeetodit, andmete kogumise viisi ning uurimuskäigu kulgu. Kolmandas osas viin läbi võrdlusanalüüsi, mille tulemusi hindan ja tõlgendan töö arutelu osas.

Olen tänulik oma juhendaja Judit Strömplile asjakohaste nõuannete eest. Tänan oma perekonda toetuse eest kui ka töökaaslast Tartu Vangla kriminaalhooldusosakonna Tartu esindusest, kes töö kirjutamise perioodil võtsid osad minu kohustused enda kanda ja olid mõistvad ning kannatlikud. Samuti kuulub minu tänu Maarja Vollmerile, kes andis tööle põhjalikku tagasisidet ja aitas ellu viia vajalikke muudatusi.

1. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

Käesoleva töö keskmes on elektroonilise valve rakendamine karistuspoliitikas, mille tarbeks viin läbi võrdleva analüüsi viie Euroopa Liidu riigi hea praktika väljaselgitamiseks. Antud peatüki eesmärk on anda ülevaade karistuspoliitika lähtekohtadest. Käsitlen lähemalt karistuse eesmärgi, selle preventiivset funktsiooni, karistusõiguse arengut ning sellega seoses alternatiivkaristusi ja isiklikku vabadust. Lisaks vaatlen lähemalt kontrolliteooriat, mida on oluline mõista antud teema käsitlemisel. Peatüki kolmandas osas annan ülevaate elektroonilisest valvest, käsitledes selle tekkelugu, kasutusalasid, selle kohaldamise eeliseid kui ka eetilisi väljakutseid.

1.1 Karistuspoliitika

1.1.1 Karistus ning selle eesmärk

Narits (2004) toob välja, et ühiskonna normaalseks eksisteerimiseks on oluline, et selles arvestatakse ja austatakse kehtivaid sotsiaalseid norme. Seetõttu isik, kes eksib moraali või tava vastu, peab arvestama negatiivse reaktsiooniga teiste ühiskonnaliikmete poolt, mis võib rikkujat jaoks olla vähemal või rohkemal määral kahjulik.

Sootak (2007) toob välja, et ühiskonna stabiliseerimiseks ja arendamiseks on vaja korda ning normaalseid tingimusi, mille üle peab kontrolli läbi viima ühiskonda korrastav ja juhtiv võim. Seesuguse kontrolli vahendid võivad olla erinevad, alustades vahetust füüsilisest jõust ning majanduslikust survest ja lõpetades inimeste vaheliste suhete, ootuste, taotluste, harjumuste, kommete ja kõlbluse formaliseerivate normidega (Sootak, 2007).

Kõikidel normidel on lisaks regulatiivne toime, mis seisneb nende võimele määratleda nii sotsiaalselt soovitatav, aga ka ebasoovitav ehk hälbiv käitumine (Sootak, 2007). Seetõttu just viimase osas vajab ühiskond ka seesuguseid norme, mis mitte ei kirjelda ebamoraalset käitumist, vaid kirjutavad ette ühiskonna reageerimisvormi ehk kohaldatava sanktsiooni.

Sootak (2007) kirjutab, et sanktsioon on normi osa, mis järgneb keelatud teole ning millega antakse negatiivne hinnang teo õigusvastasusele ning mida saab kohaldada üksnes pädev

riigiorgan. Sealjuures on sanktsioonid omased kõikidele õigusharudele, kuid karistusõiguslikud sanktsioonid piiravad isiku põhiõigusi neist kõige intensiivsemalt (Sootak, 2007).

Riigi sekkumine on üks kesksemaid tegureid karistusõiguse seisukohalt, sest just seeläbi on riigil võimalik isikut läbi tema privaatsfääri rohkem mõjutada (Sootak, 2015). Õigusriigi seisukohalt toob Sootak (2015) välja, et riik peab üksikisikut esiteks kaitsma karistusõiguse kaudu, kuid teisalt ka karistusõiguse vastu. Seejuures kehtib põhimõte *nullum crimen nulla poena sine lege*, mis tähendab, et süütegu ega karistus ei ole ilma seaduseta ehk teisisõnu on seaduslikkuse põhimõtte karistusõiguses formaalse õigusriigi alustugi (Sootak, 2015).

Kaitstes ühiskonna põhiväärtusi ja õiguskorda, on sanktsiooni toime spetsiifiline (Sootak, 2003). Esiteks on karistuse eesmärgiks väljendada ühiskonna sotsiaaleetilist hukkamõistu ning sundida isikut toime pandud teo eest vastutama (Sootak, 2003). Teiseks on karistusel süühüvitamise eesmärk, mis heastab ebaõigluse ning väljendab süü avalikku hukkamõistu ning kaitseb õiguskorda (Sootak, 2003). Kolmandaks peab karistus süüdimõistetut koormama nii füüsiliselt, aineliselt kui ka formaalselt (Sootak, 2003).

Õigusteoorias on preventsoonile viis erinevat lähenemist (Sootak, 2003: 147-171):

- Absoluutse karistusteooria kohaselt tuleb karistada sellepärast, et süütegu on toime pandud ning karistus ei pea kandma eesmärki. Kui siiski eesmärgina käsitleda karistuse elluviimist ennast, siis absoluutse karistusteooria järgi karistusega tasutakse õiglaselt sooritatud teo eest, taastatakse süüteoga kaotatud õigus või heastatakse rikutud õiglustunne.
- Relatiivne karistusteooria jaguneb kaheks. Negatiivne üldpreventsoon tähendab karistusega ähvardamist, mis hoiab ebaseaduslikule käitumisele kalduvad inimesed eemale süütegude toimepanemisest. Seetõttu peab karistus mõjuma üldiselt kõigile. Teine pool, eripreventsoon, kujutab endas igasugust absoluutse teooria vastandit ning karistuse eesmärk on konkreetse õigusrikkuja selline mõjutamine, et hoida teda ära uute õigusrikkumiste toimepanemiselt.
- Ühendteooriate põhiidee seisneb püüdluses arvestada karistuse määramisel süüteo raskust kui ka toimepanija süü suurust, kuid samal ajal silmas pidades ka õiguskorra

kaitsmise huvisid ning lähtuda eesmärgipärasest tegevusest, mis aitaks õiguserikkujal üle saada sotsialiseerumiskustest.

- Positiivne üldpreventsioon lähtub eeldusest, et karistussüsteemil on sotsiaalpedagoogiline õppimisefekt, millega harjutatakse õiguskuulekat käitumist läbi süüdlase jälgimise, aidates samal ajal kaasa seadusekuuleka käitumise kujundamisele ja säilitamisele. Karistusõigus on selles mõttes osa sotsiaalsest keskkonnast, mis premeerib teatud käitumist ja maksustab teisi. Seesuguses kontekstis on karistus kui äärmine sunnivahend sobiv. Riigi karistussüsteem peab toetama üldist õiguskuulekat käitumisstrateegiat ja eluviisi. Seetõttu on inimeste seaduskuulekas käitumine vabatahtlik ning neid ei sunnita selleks ähvarduste või erinevate kitsenduste abil. Karistus ei pea mitte hirmutama, vaid näitama, et norm kehtib, sest selle rikkumine on karistatav.
- Ubikviteedipreventsiooni ehk nn liberaalsema karistuskontseptsiooni seisukohalt on oluline viia kuritegevuse ära hoidmine kohaliku kogukonna tasandile. Repressiooni asemel tuleks kasutada ennetamist, mis aga ei tähenda, et kaotataks täielikult riiklik kriminaalrepressiooni süsteem. Teooria lähtub arusaamast, et kohalikul tasandil tehtav töö süütegude ärahoidmisel vähendab olulisel määral hilisemat vajadust kedagi karistada.

Karistusseadustiku (2016) § 56 lg 1 kohaselt tuleb karistuse mõistmisel arvestada kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid, võimalust mõjutada süüdlast edaspidi hoiduma süütegude toimepanemisest ja õiguskorra kaitsmise huvisid. Kruusamäe (2012) kohaselt kannab süüdlase mõjutamine karistusseadustikus eripreventiivset ning õiguskorra kaitsmine üldpreventiivset eesmärki. Seetõttu tuleb preventsiione vaadelda karistuse kohaldamisel iseseisva etapina. Hinnates süüteo asjaolusid peab kohus seejärel püüdma prognoosida, milline karistus on efektiivseim, hoidmaks ära isiku järgmise süüteo, samal ajal silmas pidades ühiskonna kaitsmise eesmärki (Kruusamäe, 2012).

Sootak (2015) toob välja, et tänapäevase õigusriigi seisukohalt ei tohiks karistusõigus võtta endale ülesandeid, mis ei ole talle omased, näiteks õpetada inimesi käituma, tagada kogu ühiskonna moraali ja hoida karistusähvarduste abil ühiskonda hirmu all ning laskuda sellega äärmusesse. Selle asemel peab karistusõigus tegutsema *ultima ratio* põhimõttel ning sekkuma

ainult siis ja üksnes sel määral, mis on vajalik kõige olulisemate õigushüvede kaitseks kõige raskemate rikkumiste eest (Sootak, 2015).

1.1.2 Karistuse preventiivne funktsioon

Põhjused, miks inimesed seadustega vastuollu satuvad on väga mitmesugused ja keerukad. Graham ja Bennet (1998) toovad välja, et süütegude toimepanemise takistamiseks on vaja ühiskonna kontrolli õigusrikkumisele kaldujate üle ning seaduskuulekuseks eelduste loomist.

Grahami ja Benneti (1998) järgi on kriminaalpreventsiooni eesmärk piirata kuritegevust, vähendada kuritegude arvu ja pidurdada kuritegevuse kasvutempot. Kriminaalpreventsiooni on võimalik määratleda mitmeti lähtudes eri ametkondade tegevusest (Graham ja Bennet, 1998). Näiteks kohtunik kui avaliku võimu esindaja on karistuse mõistmise kui otsese hukkamõistu mingile teole andmise läbi esindamas karistavat riigivõimu, mille eesmärk on preventatiivselt mõjutada potentsiaalseid õiguserikkujaid ja ühiskonda laiemalt (Sootak, 2007).

Brantinghami ja Fausti (1976) tervishoiu profülaktikamudelil põhinev kriminaalennetuse tüpoloogia liigitub kolmele tasemele. Esmatasandi preventatsioon hõlmab endas kogu rahvastiku ning tähelepanu pööratakse eelkõige elurajooni planeeringule ja muule üldist turvalisust mõjutavatele teguritele eesmärgiga üldisi elutingimusi parandades vähendada kuritegevust soodustavate tegurite mõju. Teise tasandi ennetus keskendub tööle võimalike tulevaste õigusrikkujatega eesmärgiga isiku mõjutamise kaudu vähendada seadusevastaste tegude toimepanemist. Kolmanda tasandi preventatsioon tegeleb õigusrikkumisi toime pannud isikutega läbi individuaalse lähenemise, eesmärgiga rehabiliteerida ja ümber kasvatada või neid vajadusel ühiskonnast isoleerida.

Karistused kuuluvad tertsiaalsele ennetustasandi alla ning erinevate karistusviiside lõppeesmärk on korduvkuritegude ärahoidmine (Pärn, 2006). Karistamisele eelneb töö kahe esimese tasandiga, sest töö süütegude ärahoidmisel üldise rahvastikuga aitab vähendada hilisemat vajadust kedagi karistada (Sootak 2003).

1.1.3 Karistusõiguse areng

Tänapäevase karistusõiguse väljakujunemise juured ulatuvad keskaega, aga ka sellele eelnenud aega. Sootak (2007) kirjutab, et ohverdamist ja sugukonnast väljaheitmist võib pidada arhailisest õigusest pärinevaks karistuse eelvormiks. Tänapäevase karistuse algvormiks võib pidada taliooni põhimõttele tuginevat veritasu, millest on välja kasvanud valuraha- ehk kompensatsioonisüsteem (Sootak, 2007). Keskajal hakkasid seesugust eraviisilist karistusviisi aga välja tõrjuma avalik-õiguslikud elu-, keha- ja aukaristused, mille omakorda tõrjus välja uusajal levima hakanud, ja veel tänapäevalgi kasutusel olev vabadusekaotus (Sootak, 2007). Uusaja lõpus hakkasid tekkima ka töökaristuse alged, kuna 20. sajand tõi uue tänapäeval valitseva karistusliigi – rahalise karistuse (Sootak, 2007).

19. sajandil sai alguse positivistliku maailmapildi ja empiirilise teaduse areng, mis lähtub seisukohast, et tõelised teadmised saadakse eriteadusest empiirilisel, induktiivsel meetodil (Sootak, 1998). Seetõttu leidsid ka kriminaalõigussüsteemis aset olulised muudatused ning kujunes välja kaks koolkonda. Klassikalise koolkonna kõrvale tekkis kriminaalõiguse sotsioloogiline koolkond ning erinevalt klassikalisest kriminaalõigusteadusest ei käsitlee see kuritegu mitte tahtevabadusel põhineva käitumisaktina, vaid ühiskondlikest tingimustest tuleneva nähtusena (Sootak, 1998).

Tänapäeval on Mandri-Euroopas enim levinud idee, et karistust tuleb kohaldada eesmärgiga kõrvaldada nende sotsiaalsete tegurite mõju, mis viisid kuriteo toimepanemiseni ja seesuguse isiksuse kujunemisele (Sootak, 1998). Seetõttu on klassikalisest kriminaalõigusteadusest kaugenetud ning üha kaalukamaks on muutunud sotsiaalsest kaitsest lähtuv kriminaalõigus. Selle idee kohaselt ei ole vaja täpselt teole vastavat õiguskorda taastavat karistust, vaid riikliku reageerimisvahendit rakendatakse ühiskonnale ohtliku isiku suhtes sellisel määral, mis vastab tema ohtlikkusele ehk sellisele kahjule, mida ta oma teoga ühiskonnale tekitab (Sootak, 1998). Seega ei saa taolisi reageerimisvahendeid pidada alati karistusteks, vaid riik rakendab võimalikud abinõud selleks, et kõrvaldada ohtlikust isikust tulenev kahju, kaitstes seeläbi ennast, ühiskonda kui ka üksikisikuid (Sootak, 1998).

Sootaki (2015) järgi on sotsiaalse kaitse suund tänapäeval iseloomulik enim romaani ja Ladina-Ameerika maadele, aga samuti ka omaaegsele nõukogude ning praegusele Vene Föderatsiooni karistusõigusele. Seejuures on kohtlemisideoloogia mudelriigiks kujunenud just Rootsi, kus on suurema ja vähema eduga realiseerinud ühte tõsisemalt võetavat alternatiivi karistusõigusele ning viinud karistusreformi asemel läbi sotsiaalreformi. Rootsi puhul on oluline silmas pidada, et see on tihedalt seotud sotsiaaltööga, samuti mõjutas kriminaalõiguse arengut ka kohtupsühhiaatria (Sootak, 1998).

Modernse ja sotsioloogiliselt orienteeritud kriminaalõiguse mõju seadusandlusele avaldub ka õiguspoliitiliselt olulise eripäraga, milleks on näiteks tingimisi vabadusekaotuse lülitamine sanktsioonisüsteemi või alaealistele suunatud kriminaalõiguse kujunemine (Sootak, 1998). Taolised arengud ja nii karistus- kui ka ennetusmeetodite mitmekesisustumine võimaldab paremini vastata ühiskonnas aset leidvale kuritegevusele.

1.1.4 Suhtumine alternatiivkaristustesse kui sotsiaalse kaitse ühte väljendusvormi

Ühiskonnad, kus on tugevalt juurdunud traditsioonilised karistusviisid, aktsepteerivad vähem alternatiivseid karistusviise. (Muftić, Payne ja Maljevic, 2015). Ramirez (2013) toob välja, et suhtumine teatud karistuspoliitilistesse meetmetesse on eelkõige ajendatud poliitilisest keskkonnast, mis omakorda näitab, et erinevate riikide elanikel on erinev suhtumine spetsiifilistesse karistusliikidesse.

Roberts ja Houghi (2005) kohaselt on avalikkuse toetus alternatiivsetele karistusviisidele suurem vähem ohtlike õigusrikkumiste puhul. Samal ajal on toetus vastupidine tõsiste süütegude puhul, mistõttu võib kogukonna keskseid karistusviise pidada avalikkuse jaoks liialt leebeks tõsiste kuritegude puhul (Roberts ja Hough, 2005).

Mayhewi ja van Kesteren (2002) järgi on reaalse vangistuse toetus ühiskonnas suurim Aafrika ja Aasia riikides, ent madalaim Euroopa riikides. Sealjuures on suhtumine reaalse vangistuse pikkusesse riigiti erinev, olles Lääne-Euroopa riikides keskmiselt 17 kuud, nn Uue-Maailma riikides 21 kuud, Ida-Euroopas 36 kuud, Ladina-Ameerikas 38 kuud, Aasias 43 kuud ja Aafrikas 69 kuud (Mayhew ja van Kestren, 2002).

Adriaenssen ja Aertsen (2015) on analüüsinud, et ühiskonnaelu juures mängib olulist rolli ka juhtiv poliitiline ideoloogia, mis omakorda võib olla mõjutatud ühiskonna religioosest taustast. Sellest tulenevalt pooldavad näiteks liberaalse poliitika esindajad vähem karme karistusviise ning konservatiivse vaatenurgaga inimesed on karistuspoliitikas pigem jäigemal ja karmimal seisukohal (Adriaenssen ja Aertsen, 2015). Samuti on täheldatud, et karistusviiside puhul mängib olulist rolli ka religioosne taust, mistõttu on tugeva kristliku taustaga riigid karistusviisides rangemad, kui võrreldes riikidega, kus eesrinnas on eelkõige ateistlikud väärtused (Adriaenssen ja Aertsen, 2015).

1.1.5 Isiklik vabadus

Käsitledes vabadust karistuse määramisel, võib sellel olla kolm erinevat kontseptsiooni. Esiteks on vabadus formaalne nähtus, teiseks on tegemist reaalse autonoomiaga ning kolmandaks tuleneb vabadust kodanikuõigustest (Brudner, 2009). Tavapärasel arusaama kohaselt ei saa karistuse puhul rääkida vabadusest selle kõige otsemases mõttes, kuid seevastu filosoofilises seisukohast kuulub karistuse juurde ka vabaduslik aspekt (Ristroph, 2011).

Brudner (2009) leiab, et käsitledes vabadust kriminaalõiguses, tähendab see ühelt poolt kurjategijate ning teisalt kõigi teiste õigust vabadusele. Seetõttu on isikule, kes on toime pannud süüteo, vabadus formaalse tähendusega, mida võib piirata vabadusekaotuse või koguni hukkamisega (Brudner, 2009). Antud teooriat edasi arendades on aga leitud, et antud kontseptsioon annab isikule formaalse vabaduse ehk võimaluse ise valida, kuidas spetsiifilises olukorras tegutseda ning kas sooritada kuritegu või mitte (Ristroph, 2011).

Teiseks peab Brudneri (2009) kohaselt määratav karistus olema võimeline mõjutama isikut hoiduma uue kuriteo toimepanemisest. Potentsiaalse ohvri jaoks on vabadus reaalne autonoomia ehk vabadus elada ning olla kindel, et tema tervis ja omand oleksid kaitstud ning vabalt tegutseda üldtunnustatud raamides. Riiklik karistussüsteem peab seega olema suuteline igäihe vabadust kaitsma. Seetõttu käsitleb reaalaunoomia endas enam kui valikuvabadust ning tegemist on reageeringuga sellele, et süüdlane on rikkunud teise isiku vabadust (Ristroph, 2011).

Ristropi (2011) ja Brudneri (2009) kohaselt peab karistus olema põhjendatud ja kooskõlas vabadusega ning kandma endas nii formaalseid kui reaalaunoomseid väärtusi. Esimene on vajalik selleks, et hinnata kurjategija vabadust, ja teine, et põhjendada millised teod peaksid olema kriminaliseeritud ning kuidas neile reageerida tuleb (Ristrop 2011; Brudner 2009).

Saare (2007) järgi võtab vabadusekaotus kurjategijalt teatud ajaks liikumisvabaduse ning koos sellega ka muud subjektiivsed õigused nagu isikulise, eralise, poliitilise ja muu tegevusvabaduse perekonnasuhete, töökoha või muus mõttes. Siiski ei tähenda, et süüdlase vabadusega seotud seisundi piiramine tähendaks tema täielikku isoleerimist või väljatõukamist ühiskonnast, vaid hoopiski vastupidist (Saar 2007). Nimelt annab kuritegu tunnistust ebapiisavast integreerumisest ühiskonna normisüsteemi, mida tuleb läbi karistuse määramise püüda parandada ning inimene ühiskonna normisüsteemi taasintegreerida (Saar, 2007).

1.2 Kontrolliteooria

Hälbiva käitumise seletamisel lähtutakse kahest põhilisest arusaamast inimloomusest. Vastavalt ühele on inimene oma loomult hea ja halvad elutingimused, ebasoodsad suhted jms muudavad teda kurjategijaks (Laine, 1997). Teine vaade käsitleb inimest sünnist saadik pigem pahelisena ning kasvatuse ja sotsialiseerimise eesmärk on selle pahelisuse välja juurutamine (Laine, 1997). Kontrolliteooria põhineb Freudi isiksusetoorial, mis käsitleb sotsialiseerumist *ego* ja *superego* arendamise ning ürgse ja loomaliku *idi* kontrolli alla võtmise protsessina (Miller, 1993). Selles protsessis areneb inimese moraalsus ning sõltuvalt sotsialiseerimisprotsessi edukusest võivad inimeses esineda moraalsuse erinevad vormid (Miller, 1993). Seetõttu osadele indiviididest võib moraalsus olla oluline, kuid teistele mitte. Kui tavapäraselt küsitakse kurjategijatelt, miks ta pani toime kuriteo, siis kontrolliteooria seisukohalt küsitakse, miks ülejäänud ei pane toime kuritegusid. Selle põhjuseks, miks osad inimesed ei riku seadusi on hirm (Hirschi, 1969).

Kontrolliteooria seisukohalt peetakse kõiki inimesi võimalikeks kurjategijateks, kuid seadusevastaseid tegusid saavad korda valdavalt need, kes on vabad ühiskonna kokkuleppelistest inimsuhetest ja institutsioonidest (Hirschi, 1969). Laine (1997) toob välja, et eelkõige tuleb rõhutada lähikontrolli tähendust normide ja väärtuste sotsialiseerimisel, mille kesksel kohal on perekond, kool, usk jumalasse ja teised olulised inimesed ja kogukonnad.

Seesugust sotsiaalset kontrolli nimetatakse mitteformaalseks (Sootak, 2015). Inimestel, kellel puudub side seesuguste institutsioonidega, viivad ellu tahte käituda hälbivalt ning seetõttu peitub kuritegevuse põhjus kontrolliteooria järgi seda takistava teguri puudumises (Laine 1997).

Hirschi (1969) nimetab taolist lähikonna institutsiooni kiindumuseks teistest ning toob välja veel kolm tegurit, mis kontrolliteooriast lähtudes mõjutavad inimeste moraalsel käitumist. Esiteks kohusetunne, mida saab otseselt seostada hirmuga kaotada see, mille saavutamiseks on nähtud vaeva - näiteks omandatud hea haridus, loodud edukas ettevõtte või hirm kahjustada enda mainet (Hirschi, 1969). Teine tegur on kaasatus ning inimese süvendatud tegevus mingi eesmärgi nimel, mistõttu pole tal aega sihipäraselt ebaseaduslikult käituda (Hirschi, 1969). Kolmandaks teguriks on inimese põhimõtted (Hirschi, 1969). Kuigi kurjategija võib mõista, et tema tegumood on vale, siis jääb selle tähendus ja tõhusus alla sellele, mida ta usub saavat kuritegusid toime pannes (Hirschi, 1969).

Lisaks eeltoodule esineb ka formaalset sotsiaalkontrolli, mida teostab riik (Sootak, 2015). Selle üheks valdkonnaks on kuritegevuse järelevalve, mille eesmärk on preventiooni ja repressiooni abil kuritegevuse kontrolli alla saamine ja kontrolli all hoidmine (Sootak, 2015).

Sootak (2015) toob välja, et konkreetse süüteoga seotud formaalne sotsiaalkontroll avaldub vastavalt selleks volitatud instantsi töös, näiteks politsei, eeluurimisorganite, prokuratuuri, kohtute ja kriminaalhoolduse tegevuses. Olenevalt konkreetsest kontrolliliigist, võib selles olla enam kas preventiivseid või repressiivseid elemente (Sootak, 2015).

Sootaki (2015: 83) kohaselt võib ka sotsiaalkontrollis endas avalduda negatiivsed aspektid. Seetõttu, mida tugevam on formaalsete ja mitteformaalsete kontrollisubjektide tegevus, seda nõrgem on isiku enda läbilöögivõime, vastutustunne ning enesekontroll.

Kuritegu toime pannes saab isik kiiret rahuldust enda vajadustele, mis on omane just madala enesekontrolliga inimestele, keda saab iseloomustada tihtipeale mentaliteediga „kohe ja praegu“ (Hirschi 1969). Kriminaalsed teod, mis kütkestavad vähese enesekontrolliga isikuid, pakuvad antud isikule põnevust ja riskiolukorda ning vajavad tavapäraselt väiksemat

planeerimist ja oskuseid, olgugi et kiirele kasumile on pikas perspektiivis saadav kasu siiski väike (Hirschi 1969). Sealjuures, mida kõrgem on inimese enesedistsipliin seda väiksema tõenäosusega paneb ta toime mõne kuriteo (Gottfredson ja Hirschi, 2005).

Madalat enesekontrolli võivad Gottfredsoni ja Hirschi (2005) järgi põhjustada erinevad faktorid inimese lapsepõlves. Üheks teguriks võib olla, et inimene pole oma tegude tagajärjel saanud tunda piisavalt halvaks panevat tagasisidet, millest oleks võimalik õppida (Gottfredson ja Hirschi, 2005). Teiseks põhjuseks peetakse liialt vähest lapsena tuntud distsipliini, järelvalvet ja vanemapoolset kiindumust (Gottfredson ja Hirschi, 2005). Kolmas tegur, mis aitab märgata ning tegelda madala enesekontrolliga ning seda kasvatada, on kool ning eriti tähtsad on just lapse esimesed kooliaastad (Gottfredson ja Hirschi, 2005).

Kontrolliteooria ei suuda aga põhjendada kõiki kuritegelikke ilminguid (Geis, 2005) nagu valgekrae kuriteod või organiseeritud kuriteod, sest teod toime pannud inimesed võivad olla tugevasti seotud traditsioonilise ühiskonna inimsuhete ja institutsioonidega, kuid ometi toime panna kuriteo. Seesugusest kriitikast hoolimata on sotsiaalsel kontrollil siiski oluline tähtsus hälbiva käitumise ja kuritegevuse valdkonnas ning sotsiaalse kontrolli nõrgenemine võib põhjustada kuritegevuse märgatavat kasvu.

1.3 Ülevaade elektroonilisest valvest

1.3.1 Elektroonilise valve tekkelugu

Esimene samm elektroonilise valve suunas oli tehtud psühholoog Dr. Ralph Schwitzgebel'i poolt Harvardi Ülikoolist, kes 1964. aastal töötas välja esimese seesuguse prototüübi, mis oli ühe kilokrammi raskune raadio telemeetria seade, mida isik sai endaga kaasas kanda (Black ja Smith, 2003). Seesugune seade võimaldas edastada signaale kuni 400 meetri kaugusel olevasse vastuvõtjasse, mis näitas kaardil seadme kandja asukohta.

Enne kui Schwitzgebel seadme 1969. aastal patenteeris katsetas ta seda süüdimõistetutel, vabatahtlikel, psühhiaatrilistel patsientidel ning üliõpilastel (Nellis, 1991). Nimetatud katsetuste tulemusena veendus ta elektroonilise järelevalve seadme potentsiaalis, sest täheldas

sellel olevat ka teraapilist toimet, mis kokkuvõtteks oleks hea meede vanglate ülerahvastatuse vähendamiseks.

Gable (2007) toob välja, et esimest korda võeti elektrooniline valve kasutusele 1980-ndatel Ameerika New Mexico osariigi linna Albuquerque kohtunik Jack Love poolt, kes sai inspiratsiooni kahest allikast. Esiteks ajalehes *Los Alamos Scientific Laboratory* ilmunud Ämblikmehe (*Spiderman*) koomiksist, mille kangelastegelane kandis seadet, mis aitas kurjategijatel jälgida kõiki tema liikumisi. Teise tegurina avaldas kohtunikule muljet kariloomade märgistamine, kelle naha alla paigutatud kiibi abil oli võimalik neid jälgida.

Eeltoodust inspireerituna veenis Jack Love elektroonika eksperti Michael Goss-i disainima ja tootma sobilikku seadet, mis aitab süüdlase liikumisi jälgida (Gable, 2007). Eelkõige oli kohtuniku eesmärk rakendada antud karistusviisi süüdlaste puhul, keda võis vanglas ähvardada vägivalla ohvriks langemine. (Nellis, 1991).

1983. aastal rakendas Jack Love elektroonilist valvet esimest korda kolme süüdlase puhul (Gable, 2007). Seejärel võttis samasuguse karistusviisi kiiresti üle ka teine linn USA-s Palm Beach, Floridas (Nellis, 1991). Esimeste aastate kohta puuduvad uuringud, kui palju elektroonilist järelevalvet rakendati ning esimene terviklik uurimus on läbi viidud alles 1990. aastal (Renzema ja Skeleton, 1990). Uuringu kohaselt rakendati USA-s elektroonilist järelevalvet 1987. aastal 826 korral, 1988. aastaks kasvas näitaja 2277-i, 1989. aastaks 6490-i ja 1990. aastaks 12 000-i.

Ameerika Ühendriikides elektroonilist valvet saatnud edust võtsid eeskuju esmalt Kanada ja Austraalia ning nende järel ka Lääne-Euroopa riigid, misjärel on see karistusviis üha enam kanda kinnitamas ka Ida-Euroopa riikides (Nellis, 2009). Esimeste Euroopa riikidena näitasid elektroonilise valve vastu suurt huvi ülesse Inglismaa ja Wales ning Rootsi ja Holland, kellele 21. sajandi alguses järgnesid Belgia, Prantsusmaa, Hesse piirkond Saksamaal, Itaalia, Portugal, Šotimaa ja Hispaania ning seejärel ka mitmed teised riigid, kaasaarvatud Eesti (Nellis, 2014).

1.3.2 Elektroonilise valve mõiste ja kasutusala

Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee (2014) defineerib elektroonilist valvet kui järelevalve liiki, mille abil on võimalik jälgida konkreetse isiku asukohta, liikumisi või teatud spetsiifilist käitumist kriminaalõiguslikus ja- menetluslikus raamistikus.

Elektroonilist järelevalvet saab kohaldada mitmel erineval viisil ning see aitab saavutada erinevaid eesmärke (Nellis, Beyens ja Kaminski, 2013). Seetõttu on elektroonilist järelevalvet rakendades võimalik lahendada mitmeid probleeme, mis on seotud näiteks vanglate ülerahvastatuse või vajadusega karmistada kogukonnakeskseid karistusviise (Nellis jt, 2013). Elektroonilise valve all olles tunneb isik, et ta on järelevalve all ning tema tegevusi jälgitakse kas pidevalt või siis juhuslikult ja regulaarselt (Nellis jt, 2013).

Kuigi tänapäeval kasutab elektroonilist valvet maailmas üle 30 riigi, võib see riigiti erineda olulisel määral, olles mõnel pool liikunud edasi katsestaadiumist ning muutudes põhiliseks või isegi domineerivaks karistuseliigiks (Nellis jt, 2013; Nellis 2014).

Elektrooniline järelevalve olemus on paljuski seotud sellega, kuidas seda rakendatakse vastava riigi seadusandluses. Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee (2014) on välja toonud kasutusala liigituse, milles elektrooniline valve juba kasutusel on:

- Vahistamise asendamisena
- Vanglakaristuse peatamisena või täideviimiseks
- Eraldiseisva karistusliigina ehk asenduskaristusena
- Kombinatsioonina erinevatest karistuslikest sekkumistest kriminaalhoolduses
- Meetmena vangistusest ennetähtaegse vabastamise korral
- Vanglast tingimisi vabastamisena
- Intensiivse sekkumisena ja järelevalve meetmena teatud liiki õigusrikkujate puhul peale vanglast vabanemist
- Süüdlaste liikumise jälgimisena vanglas või avavanglas
- Kuriteo ohvri kaitsmisena süüdlase või kahtlusaluse eest

Kuigi elektrooniline valve annab arvukalt võimalusi, kuidas seda kasutada kriminaalkaristuste elluviimiseks, saab kasutusvõimalused üldjuhul koondada kolme suuremasse valdkonda

(Howard, 2006). Seesugune valdkondade liigitamine annab lisaks selgema ülevaate, mis põhjustel elektroonilise valve tehnoloogiat peamiselt kasutatakse.

Esiteks saab elektroonilist valvet kohaldada kohtueelses menetluses ning rakendada elektroonilist järelevalvet kahtlustatavale või süüdistatavale, kelle puhul pole reaalse vahistamine põhjendatud, kuid siiski on vajalik tema liikumisi piirata või jälgida, et luua kohtueelseks menetluseks vajalikud tingimused (Howard, 2006).

Teine suurem elektroonilise valve kasutusvaldkond on vanglakaristuse asendamisel ning tingimisi vangistuse korral (Howard, 2006). Antud skeemi tuntakse laiemalt ka *front-door* nimetuse all ning selle eesmärgiks on jätta süüdlane vabadusse, seades talle liikumiskiirangud (Howard, 2006). Mõne riigi kontekstis saab seesugust karistusliiki vaadelda üksnes eraldiseisva meetmena, kuid teistes riikides kasutatakse seda ka selleks, et tegeleda inimese retsidiivsuse vähendamiseks, rakendades lisanduvaid sekkumisvõimalusi (Howard, 2006).

Kolmas võimalus on elektroonilist järelevalvet kasutada vanglast ennetähtaegselt vabanenute peal, et neid paremini taasühiskonnastada ning pakkudes professionaalseid sekkumismeetmeid ja muid toetavaid teenuseid, säilitades samal ajal isikute üle kõrgendatud järelevalvet (Black ja Smith, 2003; Howard, 2006). Seesugust skeemi tuntakse ka *back-door* nimetuse all (Howard, 2006).

Hoolimata elektroonilise valve kohaldamise võimalustest toob Nellis (2014) erinevate praktikate põhjal välja, et elektroonilise valve on tulemuslikum kui see viiakse läbi koos aktiivse sotsiaalse sekkumisega, mis seetõttu ei tegele vaid karistuse elluviimisega, vaid pakub inimesele ka vajaliku tuge ja nõu.

1.3.3 Elektroonilise valve tehnilised võimalused

Elektroonilise järelevalve kasutusala juures mängivad olulist rolli selle valdkonna tehnoloogilised võimalused. Tänapäeval ei saa tehnoloogilises mõttes elektroonilisest järelevalvest rääkida vaid ühes tähenduses, sest kasutusel olev tehnoloogia on erinev ning antud valdkonnas toimub pidev innovaatiline edasimineku (Nellis jt, 2013).

Maailmas on senini kõige laialdasemalt kasutatav elektroonilise järelevalve algne tüüp, mis põhineb raadiolainetel (RF), mille abil saadetakse informatsiooni keskarvutisse telefoniliine või mobiilset sidet kasutades (Nellis, jt 2013: 24). Seesugusel põhimõttel töötav seade tagab kontrolli isiku kodusviibimise ajal, ehk ajal, mil tal on keelatud kodust lahkuda (Ahven ja Kruusement, 2013). Koduvalve seade fikseerib kõik kodust lahkumised ja sinna saabumised ning teavitab keskarvutit koheselt valedel ajal liikumisest või probleemidest jalavõru või koduvalveseadme endaga (Ahven ja Kruusement, 2013). Seade koosneb kahest osast, millest üks on isiku jala (vajadusel randme) külge pandav jalavõru (saatja) ja koduvalve seadme aparaadist (vastuvõtja), mis paigaldatakse isiku elukohta või vajadusel töökohta (Ahven ja Kruusement, 2013).

Teatud tüüpi koduvalveseadmetega on võimalik mõõta ka isiku alkoholijoovet (Nellis, 2014). Ühel juhul mõõdab alkoholijoovet isiku jalal olev jalavõru läbi nahakontakti (Nellis, 2014). Teisel juhul mõõdab isiku alkoholijoovet koduvalveseade, mis annab isikule teate puhuda alkomeetrisse ning samal ajal teeb seade temast pildi ning edastab selle keskserverisse koos joobeastme mõõtmistulemustega (Ahven ja Kruusement, 2013). Seejärel toimub keskarvutis võrdlus eelnevalt süsteemi sisestatud ja puhumise hetkel tehtud fotoga ning programm annab koheselt häire kui tegemist on vale isikuga, välistades sellega võimalikud pettused (Ahven ja Kruusement, 2013).

Kolmas oluline lahendus on GPS (*Global Positioning System*) põhimõttel töötavad jälgimisseadmed, mis tuginevad 24 erinevale 11 000 km kõrgusel orbiidil asetsevale satelliidile ning tänu sellele saab isikut reaajas lokaliseerida välistes tingimustes vähemalt 10 m täpsusega (Nellis jt, 2013). GPS jälgimisseadmed võivad kas töötada aktiivsuse või passiivsuse põhimõttel (Howard, 2006). Esimesel juhul kannab süüdlane seadet, mis ööpäevaringselt registreerib tema asukoha ning selle abil on võimalik määrata asukohtade parameetrid, kus isikule on viibimine keelatud (Howard, 2006). Passiivsuse põhimõttel töötav seade, mis on samuti kinnitatud isiku keha külge, salvestab kõik seadme kandja liikumised väljaspool kodu ning teatud perioodilise vahetega saadab andmed läbi koduvalveseadme kesksüsteemi ning sellisel juhul on rikkumine tuvastatav oluliselt hilisemas staadiumis (Howard, 2006).

Neljas võimalus, kuidas süüdlast ning tema liikumisi piirata, on häältuvastavate valveseadmete abil. Antud järelevalvemeetme jaoks on vajalik vaid tavapärase telefoni olemasolu (Beyens ja Roosen, 2013). Ühe seesuguse süsteemi pakkuja 3M (2016) manuaali kohaselt saab süüdlane pisteliselt või teatud kellaaegadel kesksüsteemist kõne ajal, kui ta peab olema kodus, ning kõnele vastates võrdleb süsteem sellesse salvestatud häält vastaja omaga. Kui isik ei vasta kõnele või vastaja hääl ei kattu süsteemis olevaga, edastab süsteem häire (3M, 2016).

Elektroonilist valvet kasutatakse lisaks lähenemiskeelu puhul, mida esimest korda rakendas Hispaania ohvrite kaitseprogrammi raames ning Portugal omakorda täiendas meetet GPS süsteemil töötavate elektroonilise järelevalve seadmete abil (Nellis, 2014). Lisaks süüdimõistetud keha küljes olevale seadmele kannab ohver endaga kaasa ka mobiiltelefonilaadset seadet, mis annab nii talle kui ka kesksüsteemile häireteate kui keelatud isik on talle liiga lähedal (Ahven ja Kruusement, 2013).

Tehnilised probleemid on aga elektroonilise valvega kaasas käinud selle kasutuselevõtmise algusest saadik. Raadiosidelainetel töötavatel seadmetel tekivad tõrked mobiilside kadumisel ning aegajalt võib esineda ka valehäireid (Boone, van der Kooij ja Rap, 2016). Lisaks võib GPS seadmetel esineda probleeme, mis tulenevad ebaõigest positsioneerimisest ning esineb nn. pimedaid kohti, kus puudub GPS signaal (Boone jt, 2016).

1.3.4 Elektrooniline valve ja erasektor

Ühelgi kriminaalõiguslikul organisatsioonil pole vajalikku ressursi, mis võimaldaks välja töötada ning seejärel rakendada toimivat elektroonilise valve süsteemi (Muftić, Payne ja Maljevic, 2015). Seetõttu on antud valdkonnas juba algusaastatest tähtsat rolli mänginud ka erasektor, mis elektroonilise valve valdkonnas üha suuremat kasumit toodab.

Leidub ettevõtteid, kes pakuvad tehnoloogiat ning seadmeid, kui neid, kes osutavad järelevalve teenust süüdlaste üle (Muftić, jt, 2015). Seejuures on ka ettevõtteid, kes suudavad pakkuda seda kõike tervikuna. Mõnes riigis, näiteks Ameerika Ühendriikides on jõutud ka selleni, et isikutele (üldjuhul vahistamise asendamisenä) antakse võimalus ise valida sobiv teenusepakkuja, mis tagab neile võimaluse viibida kohtueelse menetluse ajal koduarestis (Muftić jt, 2015). See, milliseid ülesandeid erasektor elektroonilise valve elluviimisel riigiti

täidab, määrab tihtipeale ära ka selle, missugusel põhimõttel meede riiklikus karistuspoliitikas töötab (Nellis ja Bungerfeldt, 2013). Näiteks on kaks vastandit Inglismaa ja Wales ning Rootsi, kus on erinev nii elektroonilise valve kasutamise printsiipiaalne alus kui ka erasektori roll selle elluviimisel (Nellis ja Bungerfeldt, 2013).

Euroopas on mitmeid suuri ettevõtteid, kes elektroonilise järelevalvega tegelevad ning seeläbi antud valdkonnale mõju avaldavad. Inglismaa ja Wales on algusaastatel kasutanud USA firmade BI ja Protech teenuseid, kuid hiljaaegu vahetati see Taani turvafirma G4S pakutava elektroonilise järelevalve teenuse vastu (Nellis, 2014). Iisraeli firma ElmoTech, kes nüüdseks on liitunud USA suurfirmaga ning kannab viimase nime 3M on pikaajaliseks teenusepakkujaks olnud Rootsile, Belgiale ja Hollandile (Nellis, 2014).

1.3.5 Elektroonilise valve kohaldamise eelised

Elektrooniline valve on ligi 35 eksisteerimisaasta jooksul laienenud jõudsalt üle kogu maailma ning on äratanud huvi ka riikides, kus see pole veel osa karistuspoliitikast. Martinovic (2002) on toonud välja viis olulisemat põhjust, miks elektrooniline valve on kasutusele võetud.

Esiteks leevendab elektrooniline valve vanglate ülerahvastatuse probleemi, mis on paljudele riikidele üheks suurimaks väljakutseks ning seeläbi suunatakse süüdlane võrreldes reaalse vangistusega jätkusuutlikumale alternatiivkaristusele (Martinovic, 2002). Rootsis saavutas vanglas viibivate isikute arv maksimumi 1987. aastal ning järgneva kümne aastaga tegi sama näitaja läbi olulise languse, 16 098 vangilt 9112 vangini, sellesse perioodi jääb ka elektroonilise valve kasutuselevõtt (Brå, 2016). Inglismaal ja Walesis avaldas elektroonilise valve kasutuselevõtt vanglate ülerahvastatuse probleemile aga lühiajalist mõju. Peale elektroonilise valve rakendamist 1999. aastal langes esimese 12 kuuga vangide arv 1950 ning 16 kuuga 2600 isiku võrra (Dodgson jt, 2001). Siiski pikas perspektiivis on vangide arv Inglismaal olnud kasvutrendis, tõustes 1993. aastaga võrreldes 2014. aastaks 40 000 isiku võrra ehk kasv oli 21 aasta jooksul 91 % (Ministry of Justice UK, 2015). Siiski mängib olulist rolli asjaolu, et elektroonilise valve rakendamisel vangistuse asemel parandab see isiku heaolu ning teda ei isoleerita täielikult ülejäänud ühiskonnast, see aitab kaasa kuritegude korduva toimepanemise arvu vähenemisele (Vanhaelemeesch, Beken ja Vandeveldt, 2014).

Teiseks aitab elektroonilise valve kohaldamine vähendada maksumaksja koormust karistuspoliitika elluviimisel, vältides vangistusega kaasnevaid kõrgeid kulutusi (Martinovic 2002). Elektroonilise valve kasutuselevõtmisega 1999. aastal säästis Inglismaa esimese 16 kuuga kokku hinnanguliselt 49,2 miljonit naela (Dodgson jt, 2001). 2015. aastal maksis Suurbritannias üks vangistuse päev keskmiselt 73 naela, kui näiteks GPS süsteemil põhinev elektrooniline valve maksis samal ajal piirkonnast sõltuvalt 8-16 naela (Lockhart-Mirams, Pickles, Crowhurst, 2015).

Kolmas idee, mida elektrooniline valve kannab on süüdlase karistamine, kuid jättes ta elama enda elukohta ning rangelt piirates tema liikumist (Martinovic, 2012). Võrreldes teiste kogukonnakesksete karistusviisidega tunnevad elektroonilise valve all olevad süüdlased, et nad on ühelt poolt vabad, kuid alluvad tugevale kontrollile ning tunnevad et nende tegevused, liikumisvabadus ja vaba aeg on piiratud (Gibbs ja King, 2003). Lisaks toovad Gibbs ja King (2003) välja, et andes süüdlasele valida kõrvuti vanglakaristuse ja elektrooniline valve, siis eelistatakse just viimast. Samuti pooldavad elektroonilist valvet süüdlase perekond, teades et antud meetme puhul ei pea isik minema kandma reaalselt vanglakaristust ja seetõttu pikaajaliselt perest eemal viibima (Gibbs ja King, 2003).

Neljandaks saab elektroonilise valve abil tagada kõrgendatud järelevalve süüdlaste üle vabaduses ning seeläbi ka ühiskonna turvalisuse (Martinovic, 2012). Howardi (2006) kohaselt on kõrgendatud järelevalve vajalik, et tagada isikule kohtu poolt pandud kohustuste täitmine ning vältida uue võimaliku kuriteo toimepanemist. Elektroonilise valve seade informeerib ametivõime sellest, kas isik viibib õigel ajal õiges kohas ning GPS seadme puhul on teada seadme kandja täpne asukoht ning isikul on lubatud üksnes niisugused kodust väljumised, mis on kooskõlas tema taasühiskonnastavate tegevustega (Howard, 2006).

Viiendaks on elektroonilise valve eesmärk kaitsta süüdlasi demoraliseerivast ja stigmatiseerivast vangistusest ning säilitada side süüdlase ja tema perekonna ning ühiskonna vahel (Martinovic, 2012). Reaalne vangistus võib endaga kaasa tuua näiteks passiivse vanglaeluga harjumise ning erialaste oskuste vähenemise (Sootak ja Pikamäe, 2015). Elektroonilise valve all saab isik säilitada suhted perekonna, tööandja ja ühiskonnaga ning alustada seadusekuulekat elu, mis on ühiskonna poolt aktsepteeritud ning läbi omaenda

tegevuse suureneb isiku heaolu ning vähendab korduvkuritegevuse risk (Vanhaelemesch jt, 2014). Seejuures panustab süüdlane samal ajal ise ühiskonna heaolusse, jätkates või alustades töötamist ning makstes makse (Renzema, 2003).

1.3.6 Elektroonilise valve eetilised väljakutsed

Elektrooniline valve on võrreldes reaalse vanglakaristusega kergem karistusliik, kuid sellegipoolest pakub ka see meede mitmeid väljakutseid. Näiteks Bülow (2014) on välja toonud, et elektrooniline valve on paljude riikide karistuspoliitikas muutunud üha tavapärasemaks sanktsiooniliigiks, kuid arutelusid selle eetilise teemadel peetakse vähe. Seejuures on elektroonilise valveseadme kasutamise eetilise üha tungivamalt päevakorda tõusnud, sest on suurenenud teadlikkus selle probleemidest ja küsitatavustest (Bülow, 2013). Üks peamisi väljakutseid elektroonilises valves on kasutatav tehnoloogia, mille läbi sekkutakse üha enam inimese eraellu. Näiteks Nellis (2014) on spekulerinud, et hetkel võivad tehnoloogia ning selle kasutamise võimalused olla ühiskonnale küll eetiliselt aktsepteeritavad, kuid tehnoloogia arenedes võib olukord muutuda. Tegemist võib olla kahjulike arengute algusega, kuna inimese privaatsfääri sekkumine suureneb oluliselt ning seda ei pruugita suuta õigel ajal peatada, sest huvi tegelemaks õigusrikkujate õiguste lahendamiseks antud valdkonnas on tagasihoidlik (Nellis, 2014).

Kuigi elektroonilisest valvest räägitakse kui vähem kahjulikust karistusviisist süüdlase jaoks, tekitab see eetilisi diskussioone, kuivõrd on sellega tagatud ülejäänud ühiskonna heaolu ning turvalisus (Nellis, 2014). On leitud, et elektrooniline valve ei kaitse teisi ühiskonna liikmeid piisavalt ohtlike kurjategijate puhul ning seetõttu on selle kasutamine põhjendatud üksnes madala riski ja mittevägivaldsete kurjategijate puhul (Payne ja Gainey, 2000).

Gable (2007) toob välja, et madala riskiga kurjategijad on näiteks poevargad, vähemtähtsad narkokurjategijad ja valgekraekurjategijad. Samas kasutatakse elektroonilist järelevalvet ka kõrge riskitasemega kurjategijate puhul vanglast ennetähtaegse vabastamise puhul, et tagada nende parem taasintegreerimine ühiskonda, ent ei suudeta tagada seda, et süüdlane ei pane uut kuritegu toime (Gable, 2007). Sellest tulenevalt peab elektroonilise valve kohaldamine olema alati seotud spetsiifilise kurjategija riskide hindamisega, et hoida uue kuriteo toimepanemise tõenäosus võimalikult madalal (Bülow, 2013).

Üha enam kerkib päevakorda asjaolu, et elektrooniline valve kahjustab oluliselt süüdlase õigust privaatsusele, kuna tulenevalt valveseadme tüübist võib see koguda andmeid inimese liikumise ja alkoholi tarbimise kohta (Bülow, 2013). Lisaks võivad ametnikud elektroonilise valve all olevat isikut igal ajahetkel külastada, kuid seesugune sekkumine inimese eraellu võib riivata tema inimväärikust (Bülow, 2013).

Elektroonilist valvet õigustatakse asjaoluga, et alternatiivkaristusena kahjustab see inimese privaatsust ja väärikust vähem kui reaalne vanglakaristus. Payne ja Gainey (2000) järgi on sekkumine inimese eraellu seotud eelkõige sellega, et meetmel oleks suurem potentsiaal sekkuda kriminaalse käitumise muutmisesse ning tõhustada seeläbi kontrolli süüdlase üle. Seetõttu ei saa vaadelda sekkumist inimese privaatsfääri üksnes ebaeetiliseks, sest eelkõige on meetme laialdasem eesmärk kaitsta ühiskonna turvalisust ning seejuures aidata ka süüdlast ennast (Payne ja Gainey, 2000).

Elektroonilise valve üks miinuseid on asjaolu, et see stigmatiseerib inimest (Nellis, 2014). Esiteks seisneb see otseselt jalavõru kandmisega, mis on aga nõ. tehnoloogiliselt paratamatu (Nellis, 2014). Äratuntava elektroonilise jalavõru probleemi on püütud lahendada üha väiksemate ja vähemmärgatavamate jalavõrude arendamise läbi (Nellis, 2014). Teisalt võib jalavõru kandmine olla mitmetele kurjategijatele hoopis nn. aumärgiks, et luua endast karmimat muljet (Nellis, 2014). Sellest tulenevalt peab elektroonilise valve juurde kuuluma ka sotsiaaltöö elektroonilise valve all oleva süüdlasega, et vähendada antud meetme negatiivset mõju jalavõru kandjale ning tagada nende parem toimetulek seadusekuulekal teel (Nellis, 2014).

Elektroonilise valve eripärast tulenevalt võib see kriitikute arvates muuta süüdlaste enda kodud hoopis vanglateks, mis tekitab küsitavuse, kas see aitab saavutada seesugust eesmärki, mida elektrooniliselt valvelt loodetakse (Payne ja Gainey, 2000). Seetõttu on uuritud elektroonilise valve all olevaid isikuid ning on leitud, et nad ei näe elektroonilises valves miskit sellist, mis muudaks nende kodu kinnipidamisasutuseks ning suhtuvad elektroonilisse valvesse positiivsemalt kui näiteks samas uuringus osalenud kriminaalõiguse tudengid (Payne ja Gainey, 1999).

1.4 Probleemiseade

Eestis on elektrooniline järelevalve kasutusel aastast 2007 ning selle ettevalmistamisel võeti eeskujuks eelkõige Rootsi praktikat ning Inglismaa kogemusi (Ahven ja Kruusement, 2013). 2013. aastal Justiitsministeeriumi poolt koostatud analüüsis jõuti järeldusele, et elektrooniline valve on end Eestis õigustanud ning on otstarbekas selle kasutamise võimalusi laiendada (Ahven ja Kruusement, 2013). Analüüsis välja toodud mitmed ettepanekud on seadusandlusesse tänaseks sisse viidud. Näiteks oluliste uuendustena viidi seadusandlusesse sisse kaks ettepanekut - elektroonilise valve seadme abil on võimalik kontrollida hooldusaluse alkoholi jooget ning kasutusele võeti GPS jälgimisseadmed (Ahven ja Kruusement, 2013; Karistuseadustik, 2016).

Eesti on antud meetme kasutusele võtnud võrreldes mitme teise Euroopa riigiga oluliselt hiljem. Euroopas võeti elektrooniline valve kasutusele esmakordselt pilootprojektidena 1989. aastal Inglismaal ja Wales'is. Neile järgnes 1994. aastal Rootsi ja 1995. aastal Holland (Nellis, 2014). Kuigi ligi kümne kasutusaastaga on Eestis olulisel määral seadusandlikul tasemel laiendatud elektroonilise valve kasutamise võimalusi, on oluline võrrelda teiste riikide kogemusi ja praktikaid ning hinnata kui tulemuslikud nad antud valdkonnas olnud on.

Justiitsministeeriumi arengukavast 2016-2019 selgub, et nähakse vajadust, et praegusel moel toimivat vangistussüsteemi tuleks reformida just läbi elektroonilise valve. Arengukavas on välja toodud näiteks tegevus analüüsimaks elektroonilise vangistuse süsteemi loomist ning selle tulemustest sõltuvalt antud süsteemi väljatöötamist ja rakendamist. Tegemist on plaaniga luua uus vangistuse vorm, mis erineb mitmes olulisel aspektis Eesti praegusest praktikast ning selle eeskujuna tuleneb Põhjamaadest, kus liikumisvabaduse piiramine toimub suure osas elektroonilise valveta. Tegevuskavas nähakse elektroonilist valvet kui vahendit, mida saab rakendada nii vanglasüsteemis, käitumiskontrolli vahendina kui ka lähenemiskeelu puhul.

Huvi elektroonilise valve vastu on Eesti õigus- ja kriminaalpoliitikas olemas ning selles nähakse mitmeid eeliseid. Eesti on elektroonilise valve rakendamisel lähtunud eelkõige teiste riikide kogemustest, kuid kuna tegemist on erinevate riikide ja ühiskondadega, on ka antud karistusviis kujunenud erinevalt. Hetkel puudubki täpsem teadmine selle kohta, kuidas sarnaneb või erineb Eesti ja teiste riikide praktika. Kuna võrdlevaid uurimusi pole senimaani

veel Eestis läbi viidud, siis ongi käesoleva magistritöö eesmärgiks välja selgitada head praktikad, mille rakendamist Eestis edaspidi kaaluda tasub.

Antud eesmärgi täitmiseks püstitan järgnevad uurimusküsimused:

- Milles sarnanevad ja erinevad Eesti, Rootsi, Inglismaa ja Walesi, Hollandi ning Belgia praktikad elektroonilise valve kasutamisel?
- Missuguseid elektroonilise valve häid praktikaid saaks/võiks Eestis rakendada?
- Missugused teiste riikide elektroonilise valve meetmed aitaksid lahendada Eesti kriminaalpoliitika kitsaskohti?

2. METOODIKA

2.1 Uurimismeetod

Käesoleva uurimuse läbiviimiseks kasutakse kvalitatiivset uurimismeetodit, mis on sobivaim viis kui uurimuse eesmärgiks on võrrelda elektroonilise valve erinevate riikide praktikate sisulisi aspekte. Antud töö raames on raske välja tuua konkreetset kvalitatiivse uurimuse definitsiooni, mis kattuks täpselt antud tööga.

Õunapuu (2014) toob kvalitatiivse uurimuse mõningate tüüpiliste joontena välja, et huvitatakse subjektiivsetest tähendustest, uurimisel on induktiivne iseloom, töötatakse mitteamvuliste andmetega, mis kirjeldavad uuritavat nähtust põhjalikud ja detailselt.

Kuigi elektroonilise valve tulemuslikkusest ülevaate andmisel kasutatakse ka statistikat ja arvnäitajaid, siis töö fookuses on kirjeldada elektroonilise valve praktikaid käsitletavates riikides ning neid omavahel võrrelda. Kuigi varasemalt on riiklikel tasanditel läbi viidud ka kvantitatiivseid analüüse, siis antud töö eesmärki arvesse võttes oleks kvantitatiivse võrdluse läbiviimine raskendatud. Nimetatud meetodil saaks võrrelda väheseid näitajaid riikide vahel, sest praktika elektroonilise valve täitmisel on riigiti erinev. Eelpool kirjeldatu põhjal leian, et kvalitatiivne uurimismeetod on õigustatud, leidmaks püstitatud uurimisküsimustele vastused.

2.2 Andmete kogumine ja analüüs

Käesoleva uurimuse andmete kogumine ja analüüsimine toimub võrdlusanalüüsi meetodil (*benchmarking*). Camp (1989) defineerib võrdlusanalüüsi kui meetodit, mis aitab leida parimaid praktikaid, mis annavad eeskujuga ja aitavad saavutada paremat tulemust. Võrdlusanalüüsi soovitatakse kasutada, kui organisatsioonis leidub probleemne valdkond, või leiavad aset soovimatud protsessid ning teatud tegevusvaldkonna efektiivsus, rahulolu ja kvaliteet on madal (Camp, 1989).

Rõhuasetus võrdlusanalüüsi läbiviimisel pole mitte teiste üksuste andmete ja tulemuste kogumisel ning seejärel enda organisatsiooni sobitamisel, vaid asetleidva protsessi lähem uurimine, kuidas täpselt tehakse seda mida tehakse (The Pennsylvania State University, 2007).

Tegemist on juhtimisvahendiga, mida tänapäeval kasutatakse laialdaselt ka avaliku sektori ja kogukonna arendamisel (Säästva Eesti Instituut, 2016).

Enne kui on võimalik võrdlusanalüüsiga alustada, toovad Patterson, Keppler ja Mapson (1995) välja, et esimesena on vaja läbi viia enda enesehindamine, misjärel saadud tulemustest peab selguma, millised on arengu seisukohalt kriitilised valdkonnad, protsessid ja probleemid vastavas organisatsioonis. Alles seejärel on võimalik liikuda edasi analüüsi juurde.

Võttes aluseks Pennsylvania State University (2007) poolt koostatud võrdlusanalüüsi materjali ja Patterson, Keppler ja Mapson (1995) poolt välja antud raamatu, jaguneb analüüsiprotsess tinglikult kolmeks seotud osaks:

1. Sobiva võrdluspartneri või –partnerite leidmine, kellega ennast võrrelda
2. Andmete ja informatsiooni kogumine ja praktikate võrdlus
3. Soovituste väljatöötamine

Kuigi võrdlusanalüüs lõppeb Patterson, Keppler ja Mapson (1995) järgi mitte soovituste väljatöötamise, vaid väljatoodud soovituste elluviimise ja nende hindamisega, siis käesolevas töös on see osa välja jäetud, sest see ei kuulu antud töö autori võimusesse. Tegemist on väga ajamahuka ja keerulise etapiga, mis seisneb omakorda tegevuskavade paika panemises ja nende mõõtmises ning vajaks elluviimist Justiitsministeeriumi poolt. Hoidumaks sellest, et eesmärgid poleks saavutatud, peab analüüsi läbi viies meeles pidama, et ei võetaks aluseks liialt palju võrdluspartnereid ja ei kogutaks liialt palju informatsiooni, mis võib kaasa tuua eesmärgi laialivalgumise (Pennsylvania State University, 2007).

2.1 Uurimuse käik

Võrdlemine võib osutada sihipäratuks tegevuseks, kui ei ole täpselt selgeks tehtud, mida üldse võrreldakse (Patterson, Keppler ja Mapson, 1995). Seetõttu antakse käesolevas töös esmalt ülevaade Eesti elektroonilise valve puudujääkidest, et mõista süsteemi kitsaskohti ning selgitada välja aspektid, millele hiljem võrdlusanalüüsis keskendutakse. Töö esimene osa aitab seetõttu mõista, millised protsessid ja teemad on kõige kriitilisemad, et saavutataks meetmega soovitud tulemusi.

2.1.1 Võrdlusanalüüsis osalevate riikide valiku kriteeriumid

Riikide valikul on lähtunud peamiselt neljast kriteeriumist. Peamiseks kriteeriumiks oli, et tegu oleks Euroopa Liidu liikmesriigiga, kuna õppides teiste riikide kogemustest on oluline arvesse võtta ühiskondlike, kultuurilisi ja muid kontekstilisi erinevusi. Pöörates eeltoodule liiga vähe tähelepanu võib see Dolowitz'i ja Marsh'i (2000) arvates viia poliitika või eesmärgi ülevõtmise läbikukkumiseni.

Teiseks valiku kriteeriumiks oli, et riigi näol oleks tegemist pikaajase praktikuga elektroonilise valve näol ning et see oleks üleriigiliselt kasutusele võetud oluliselt varem kui Eestis. Kolmandaks kriteeriumiks oli, et vähemalt pooltele analüüsitavaatest riikidest oleks varasemalt Eestis läbiviidud analüüsides või seaduseelnõude seletuskirjades viidatud. See aitab tagada, et käesolev analüüs püsiks osati varasema ja käesoleva Eesti elektroonilise valve praktika raamides. Neljandaks valiku pidepunktiks oli, et võrreldav riik kasutaks elektroonilist valvet vähemalt kolmel erineval viisil.

Antud kriteeriumitest lähtudes viiakse analüüs läbi Rootsi, Inglismaa ja Walesi, Hollandi, Belgia ja Eesti kohta (vt. Tabel 1). Võrdluses osalevate riikide valiku tegemise käik on täpsemalt nähtav tabelist Lisas 1. Suurbritanniast on võrdluses vaid Inglismaa ja Wales, kuna seal on kasutusel ühtne karistuspoliitika võrreldes teiste Ühendkuningriigi osadega.

Tabel 1. Analüüsis osalevad välisriigid

	Rootsi	Inglismaa ja Wales	Holland	Belgia
Euroopa Liidu liikmesriik	jah	jah	jah	Jah
Elektroonilise valve testperioodi algus	1994	1988	1995	1998
Elektroonilise valve kasutusevõtmine üleriigiliselt (sulgudes mitu aastat enne Eestit)	1996 (11)	1999 (8)	1999 (8)	2000 (7)
Viidatud analüüsides või seaduseelnõudes	jah	jah	jah	ei
Kui mitut erinevat elektroonilise valve lahendust kasutatakse (vahistamise asemel, lisakaristusena, asenduskaristusena jne.)	4	3	4	4

Allikad: Ahvne ja Kruusement (2013); Nellis (2014); Beyens ja Roosen (2016); Boone, van der Kooij ja Rap (2016)

2.1.2 Informatsiooni kogumine ja võrdlev analüüs

Töö teises etapis toimus informatsiooni kogumine võrdluses osalevate välisriikide kohta. Seejärel töötati läbi varasemalt läbiviidud uuringud, mis käsitlesid elektroonilist valvet analüüsitavates riikides.

Uurimuse autor kogus riikide kohta teaduskirjandust valdavalt *EBSCO Discovery* andmebaasi kaudu, kasutades inglise keelset võtmesõnu „*electronic monitoring*“ või „*electronic tagging*“. Saadud tulemustest selekteeris autor välja artiklid, mis kirjeldavad elektroonilise valve toimimist väljavalitud riikides. Saadud artikleid analüüsid ning tutvudes kasutatud kirjandusega, juhatas see töö autorit uute allikateni.

Lisaks tutvuti *Confederation of European Probation (CEP)* leheküljel olevate uuringute ja andmetega. Samuti leiti välismaiste praktikate kohta käivat informatsiooni valitud riikide vastavate poliitikaloo- ja rakendamise tegelevate asutuste kodulehekülgedelt, kust võis leida poliitika- ja strateegiavalikut kirjeldavaid dokumente, analüüsiraporteid ning erinevaid käsiraamatuid ja juhendeid. Andmete kogumiseks Eesti kohta keskendus eelkõige siseriiklikele allikatele.

Analüüsis kasutatud andmestiku saab jagada vastavalt riikidele viite ossa – Eesti, Rootsi, Inglismaa ja Wales, Belgia, Holland. Andmestikuga saab täpsemalt tutvuda Lisas olevast tabelist. Eesti puhul keskendus töö autor kokku 9 erinevale allikale. Välisriikide elektroonilise valve kogemust analüüsid tugines autor kokku 18 erinevale allikale ning keskmiselt iga riigi kohta põhineti analüüsi läbiviimiseks 4-8 teaduslikule allikale.

Andmete kogumisele ja nende läbi töötamisele järgnes võrdlev analüüs, kus otsin sarnasusi ja erinevusi elektroonilise valve toimimises ning arengus Eestis ja võrreldavates riikides. Antud osa eesmärk on leida uusi lahendusi ja ideid elektroonilise valve osas, mida Eestis võiks üle võtta.

2.1.3 Soovituste väljatöötamine

Analüüsile järgneb arutelu, kus toimub leitud tulemuste hindamine ja tõlgendamine ning võrreldakse tulemusi töö teoreetilises osas esitatud andmetega. Arutelu eesmärk on uue teadmise või vaatepunkti välja töötamine selle osas millist praktikat võiks Eesti elektroonilise valve alal teiste riikide kogemuse põhjal üle võtta, et likvideerida senised kitsaskohad või parandada juba toimivaid lahendusi. Olles käesoleva töö autorina ka ise antud valdkonna praktik, peegeldab arutelu läbivalt ka isiklike positsioone ja arvamusi uuritud teemale.

2.4 Eneserefleksioon

Elektrooniline valve ning selle otsene elluviimine on seotud minu igapäevase tööga. Seonduvalt sellest on elektroonilise valve teema tekitanud ka tööelus täiendavaid väljakutseid kui ka küsimusi, kuna üsna pea peale meetmega esmakordset kokkupuutumist hakkasin mõistma, et mul puudus arusaam selle eesmärgist Eestis.

Esimeste elektroonilisele valvele alluvate hooldusalustega kokku puutudes nägin esmalt positiivset emotsiooni, kuid üsna pea võis täheldada meetme mõningast negatiivset mõju. Esmane eufooria oli seotud näilise vabadusse saamisega, kui näiteks vabaneti vanglast tingimisi enne tähtaega või vahistamine asendati elektroonilise valvega. Seesugune ülev meeleolu on inimesele loomulik peale kinnipidamisasutusest vabanemist. Siiski säilis positiivsus vaid esimesed paar kuud, kuniks see pöördus ning väljendus peamiselt emotsioonide languses, lohakuses, unustamises ja erinevate asjade segiajamises jms. Mõne hooldusaluse puhul võis täheldada, et ollakse justkui teises maailmas.

Kuna Justiitsministeerium ega otsene tööandja Tartu Vangla pole suutnud anda elektroonilise eesmärgipärasusele ammendavaid vastuseid, siis otsustasin uurida, kuidas lähenetakse elektroonilisele valvele teistes riikides. Üheks suureks ajendiks oli ka asjaolu, et kahtlesin mõneti tollal kehtiva süsteemi kompetentsuses.

Teemat uurima asudes leidsin ennast olukorrast, et analüüsides ja uurimustes on Eestil võrreldes teiste riikidega justkui kõik korras. Teades elektroonilise valve elluviimise kitsaskohti ka praktikas, tekitas see eetilise dilemma, kuid võrd üldse saan rääkida infost, mis pole küll otseselt

vaid asutusesiseseks kasutamiseks, kuid viies selle asutusest väljapoole, pole see ka tervitatav tööandja poolt. Puutusin kokku hirmuga saada karistada või vähemalt saada sotsiaalse hukkamõistu osaliseks. Seetõttu otsustasin antud uuringus välja jätta ka intervjuude läbiviimise kriminaalhooldajate seas. Samuti puudus ajaline ressurss saamaks heakskiit Tartu Ülikooli inimuringute eetikakomiteelt, et küsitlus läbi viia elektroonilise valve all olevate hooldusaluste seas. Kuid leian, et kuna Eestis pole uuritud elektroonilise valve all viibinud isikute kogemusi, oleks tegu hea uurimisteamaga tulevikuks.

Tuginedes eeltoodule otsustasingi oma töö, lähtuvalt huvist ja soovist saada vastused enda küsimustele, teha teoreetilise materjali baasil, et õppida, kas ja kuidas võiks Eestis praktika elektroonilise valve alal senisest erineda.

3. RIIKIDE VÕRDLEV ANALÜÜS

3.1 Elektroonilise valve peamised kitsaskohad Eestis

Tutvudes teaduslase kirjanduse, Justiitsministeeriumi poolt koostatud raportite ja analüüsidega, seadusmuudatuse eelnõudega ja tuginedes isiklikule töökogemusele, on Eesti elektroonilise valve süsteemis mõningased vasturääkivused või probleemsed aspektid. Seetõttu on enne analüüsi juurde asumist vajalik need täpsemalt sõnastada ja välja tuua, et sellele järgnev võrdlusanalüüs oleks sihipärasem.

Vastavalt elektroonilise valve täitmise ja järelevalve korrale (2011), viib Eestis elektroonilist valvet täide kriminaalhooldus. Kriminaalhooldus koosneb kahest vastandlikust poolest, milles ühelt poolt valvatakse hooldusaluste järele ning teisalt soodustatakse taasühiskonnastavate tegevuste abil hooldusaluse sotsiaalset kohanemist (Kriminaalhoolduse standardid, 2014). Need kaks tegevussuunda on omavahel tihedalt seotud, kuid tegevuste ja toimingute planeerimisel ning täideviimisel ei tohi reeglina eelistada ülekaalukalt üht teisele (Kriminaalhoolduse standardid, 2014). Seetõttu elektroonilise valve elluviimisel võib siin esineda vasturääkivusi ning põhirõhk olla järelevalvel. Justiitsministeeriumi esindaja Maret Miljan on konverentsi ettekandes välja toonud kaks probleemkohta seonduvalt elektroonilist valvet elluviivate ametnikega (Jurevičius, Miljan ja Ramanauskas, 2016). Esiteks nende tegutsemises enda äranägemist järgi ning teiseks probleemid taasühiskonnastamise ja kontrolli vahelises tasakaalus.

Elektroonilise valve kasutusele võtmisel oli eelnõu kohaselt kolm põhjust (Riigikogu õiguskomisjon, 2006). Esiteks kinnipeetavate vangistusest tingimisi ennetähtaegse vabastamise võimaluse suurendamine ning tugevdatud kontrolli all ühiskonda tagasi lubamine. Teiseks tõsta asenduskaristuste osatähtsust ning kolmandaks läbi kinnipeetavate arvu vähendamise tagada nendele kinnipeetavatele, keda ei olnud võimalik tingimisi ennetähtaegselt vabastada, paremad kinnipidamistingimused vanglates, mis olnuks kooskõlas üldtunnustatud reeglitega. Ahven, Kruusement, Salla (2013) toovad välja, et võrreldes kriminaalhooldussüsteemi rakendamiseelse ajaga, kuni 1998. aastani, oli Eesti karistusliku järelevalve all olevate inimeste arv 2013. aastaks kasvanud 193%, kuid samas vangide arv oli selle ajaga vähenenud vaid viiendiku võrra ning

seega on kriminaalhooldussüsteem Eestis omanud vaid väikest mõju vangistuse alternatiivina. Selleks ajaks oli elektrooniline valve Eestis kasutusel olnud juba kuus aastat.

Esimest korda on saanud elektroonilise valve suuremat mõju täheldada vangistuses viibivate isikute arvule 2015. aastal. Tüllinen (2016) kirjutab, et 2015. aastal määrati elektroonilise valve alla kokku 282 isikut, mis oli 125 võrra rohkem kui eelneval aastal. Seesuguse kasvu põhjuseks oli tema hinnangul peamiselt ennetähtaegselt vabastatute hulga kasv, sest kui veel 2014. aastal vabanes vangistuses tingimisi enne tähtaega iga viies, siis 2015. aastaks oli sama näitaja juba iga kolmas.

Lisaks toob Tüllinen (2016) välja, et tendentsi juures mängib olulist rolli 2015. aastal jõustunud karistusseadustiku (KarS) muudatus, mille puhul võis täheldada olulist kasvu elektroonilise valve rakendamisel käitumiskontrolli lisakohustusena. Seadusemuudatus andis kohtule võimaluse katseajal uue tahtliku kuriteo toimepanemise korral taaskord kohaldada tingimisi vabastamist koos käitumiskontrolliga alludes lisatingimusena elektroonilisele valvele (Tüllinen, 2016). Eeltoodu põhjal võib teiseks kitsaskohaks pidada elektroonilise valve ebaefektiivset kasutamist vangistuses viibivate isikute arvu vähendamiseks.

Sarnaselt eelmise kitsaskohaga on kolmandaks murekohaks elektrooniline valve kui alternatiivkaristus. KarS § 69¹ (2016) annab kohtule võimaluse asendada kunikuue kuulise vanglakaristuse elektroonilise valvega, mille üks päev võrdub ühe päeva vangistusega. Sootaki ja Pikamäe (2015) kohaselt on seesugune täiesti iseseisev lühiajaline vangistuse alternatiiv seaduses sätestatud alates 2011. aastast ja on analoogne üldkasuliku tööga. Vaatamata sellele, et 2013. aasta seisuga viibis Eesti vanglates igapäevaselt kuni 90 kinnipeetavat, kellele oli mõistetud kuni kuuekuuline vangistus, ei ole kohtud antud asenduskaristuse liiki laialdaselt kasutanud (Ahven ja Kruusement, 2013). 2011. aastal määrati antud asenduskaristust ühel juhul, 2012. aastal viiel, 2013 mitte ühelgi, 2014. aastal ühel ning 2015. aastal 8 korral (Tüllinen, 2016).

Käesoleval hetkel on Eestis kasutusel vaid lokaalsed elektroonilise valve seadmed (Vanglateenistus, 2016c), kuigi karistusseadustiku (2016) ja kriminaalmenetluse seadustiku (2016) kohaselt võimaldab seadusandlus elektroonilist valvet kasutada palju laiahaardelisemalt.

Lisaks annab justiitsministri 22.07.2007. aasta määrus nr. 15 „Elektronilise valve täitmise ja järelevalve kord“ kriminaalhooldusametnikule võimaluse valida vastavalt juhtumile sobiva seadme, mis aga realses praktikas pole võimalik. Üleeuroopaliselt läbi viidud küsitlusest selgub, et 2016. aasta seisuga pole Eestis rakendatud peale GPS seadmete ka alkoholi joovet mõõtvaid seadmeid (Beumer ja Øster, 2016).

Tuginedes KarS § 75¹ lõikele 3 (2016), võib elektronilise valve kestvus olla 1-12 kuud teise astme kuriteo eest kuni kuus kuud ja esimese astme kuriteo puhul kuni 12 kuud. Seaduseelnõu seletuskirjast selgub, et seaduseloja tugines teiste riikide praktikale, mille kohaselt on optimaalne aeg elektronilise valve all olemiseks neli kuud (Riigikogu õiguskomisjon, 2006). Eelnõu kohaselt on tegemist ajaga millal isik ühelt poolt ei tunne ennast veel liiga piiratuna ning teisalt suudab ta sellise aja jooksul ennast veel piisavalt jälgida. Elektroniline valve, mis kestab üle poole aasta, toob endaga üldjuhul kaasa selle, et isik harjub olukorraga ning ta võib muutuda lohakaks ja vähem koostöövalmimaks (Riigikogu õiguskomisjon, 2006). Aastatel 2007-2012 oli elektronilise valve aritmeetiline keskmine Eestis viis ja pool kuud ning mediaan kuus kuud (Ahven ja Kruusement, 2013). Kuigi ühelt poolt pole peetud otstarbekaks kehtestada elektronilist valvet üle kuue kuu, on seda siiski tehtud.

Eeltoodu põhjal on Eesti elektronilise valvel viis suuremat kitsaskohta, mille puhul oleks võimalik õppida teiste riikide praktikast ning mille rakendamist või selle mõningast kohaldamist tuleks Eestis kaaluda.

3.2 Elektronilise valve kasutuselevõtt

Nellis'e ja Bungerfeldt'i (2013) järgi said ettevalmistused elektronilise valve rakendamiseks Euroopas alguse juba 1980-ndate aastate lõpust, kui Ühendkuningriigid ja Rootsi saatsid enda valitsusdelegatsiooni Ameerika Ühendriikidesse, hindamaks elektronilise valve potentsiaali nende endi riigis. Pilootprojektidega alustasid riigid erinevatel aegadel. Inglismaa ja Wales kolme katseperioodiga 1988. aastal, milleni Rootsi jõudis 1994. aastal (Nellis ja Bungerfeldt, 2013; Mair ja Nellis, 2012).

Seevastu elektronilise valve laiema kasutamiseni jõudis Rootsi esimese riigina Euroopas, kes peale kaheaastast edukat testperioodi otsustas selle kasutusele võtta üleriigiliselt (Nellis ja

Bungerfeldt, 2013). 1999. aastal järgnes Rootsile ka Inglismaa ja Wales (Nellis ja Bungerfeldt, 2013).

Samaaegselt eelpool mainitud riikidega, alustas debatte elektroonilise valve kasutuselevõtmiseks ka Holland, mis viis 1995. aastal esimese pilootprojektini ning 1999. aastal rakendati seda üleriigiliselt (van Swaaningen ja uit Beijerse, 2013). Belgias sai elektroonilise valve testimine alguse 1998. aastal ning lõplikult võeti see kasutusele 2000. aastal (Beyens ja Kaminski, 2013).

Eesti alustas elektrooniline valve kasutamise maist 2007 ning selle ettevalmistamisel võeti eeskuju eeskätt Rootsi praktikast ning arvestati ka Inglismaa kogemusi (Ahven ja Kruusement, 2013). Lisaks lähtub seaduseelnõust, et tugineti ka Hollandi praktikale elektroonilise valve kasutamisel (Riigikogu Õiguskomisjon, 2006). Seetõttu oli Eestil võimalik õppida teiste riikide kogemusest ning pilootprojektide läbiviimine polnud vajalik.

3.3 Elektroonilise valve kasutuselevõtu eesmärk

Wennerbergi (2013) järgi võttis Rootsi elektroonilise valve kasutusele kahel põhjusel. Peamiseks ajendiks oli luua usaldusväärne alternatiiv vanglakaristusele, mis rahuldaks karistusõiguse nõudeid ning teine vähemolulisem motiiv seisnes soovis vähendada vangistusega kaasnevat kulutusi.

Sarnaselt Rootsile oli ka Belgia soov rakendada enda jurisdiktsioonis vangistusega võrreldes kergemat sanktsiooniliiki, andmaks süüdlasele võimaluse kanda enda karistust vabaduses ning ära hoida kahjusid, mis kinnipidamisasutus endaga kaasa võib tuua. Siiski hakkas Belgia sellest eesmärgist ühe enam eemalduma. Muutus tulenes eelkõige majanduslikest kaalutlustest, sest riigis hakkas süvenema vanglate ülerahvastatuse probleem (Beyens ja Roosen, 2013). Võrreldes vanglakaristusega oli elektrooniline valve kolm korda odavam, mistõttu muutus ka meetme kasutamise põhieesmärk (Beyens ja Roosen, 2013).

Erinevalt Rootsist ja Belgiast oli Hollandi, Eesti ning Inglismaa ja Wales'i peamiseks ajendiks elektroonilise valve kasutuselevõtmisel probleem vanglate ülerahvastatusega. Viimase puhul oli oluliseks teguriks ka asjaolu, et elektroonilisest valvest otsiti rangemat kogukonnakeskset

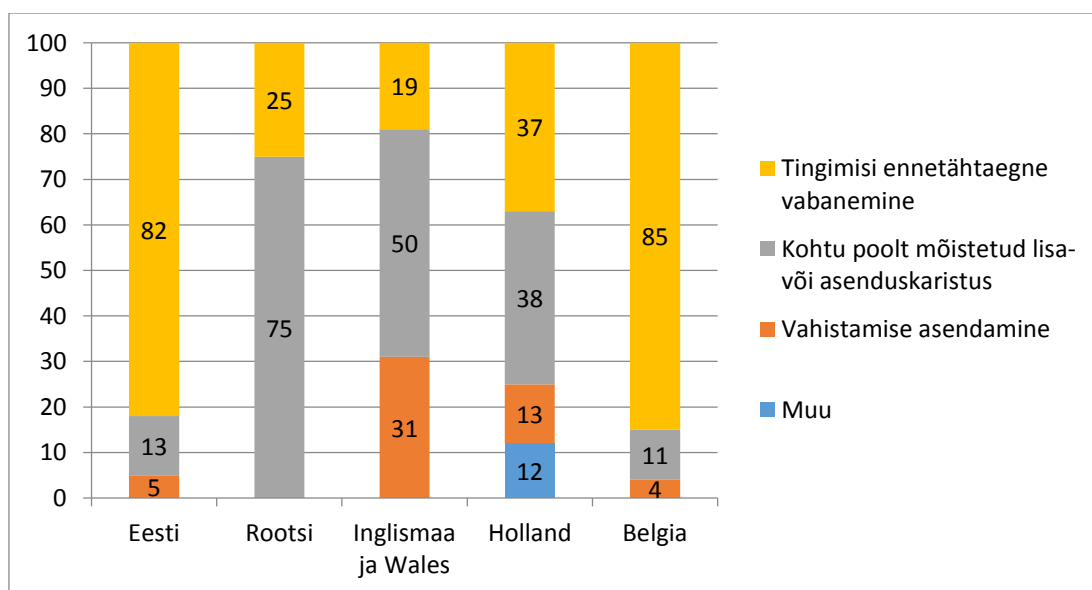
karistusviisi, sest varasemad alternatiivid, nagu üldkasulik töö ja teised kriminaalhoolduse kesksed karistusviisid, polnud andnud soovitud tulemusi (Mair ja Nellis, 2013). Seetõttu polnud Inglismaal ja Walesis pikka aega, kuni 2015. aastani, elektrooniline valve seotud kriminaalhooldusega (Hucklesby ja Holdsworth, 2016). Seevastu Hollandis, Eestis, Belgias ja ka Rootsis viidi seda täielikult või osaliselt ellu kriminaalhoolduse poolt, et toetada isikut ja tegelda läbi sotsiaalse lähenemise tema riskide maandamisega.

Analüüsitud riikide seas jaguneb elektroonilise valve kasutuselevõtmise põhjus valdavalt kahte leeri. Ühelt poolt olid need, kelle põhiorhk keskendus asjaolule, et luua karistusviis, millega välditaks vangistuse negatiivseid tagajärgi ning mitte isoleerida süüdlast ühiskonnast. Teiselt poolt aga riigid, kelle peamine eesmärk oli kokkuhoid ning vähendada vanglakaristusega kaasnevaid kõrgeid kulutusi.

3.4 Elektroonilise valve kasutusala

Kõikides analüüsitud riikides kasutatakse elektroonilist valvet ulatuslikult ning erinevatel eesmärkidel ja moodustel. Joonisel 1 on elektroonilise valve kasutamise viisid koondatud kokku kolme suuremasse gruppi, mis kujutab missuguse aktiivsusega riigid erinevaid elektroonilise valve võimalusi kasutavad. Täpsemalt analüüsin riigiti erinevaid elektroonilise valve kasutamise viise ja võimalusi järgnevatel alapeatükkides.

Joonis 1. Elektroonilise valve kasutamise suhtarv liigiti

Allikas: Hucklesby jt.(2016); Beumer ja Øster (2016); Tüllinen 2016

3.4.1 Vahistamise asendamine

Vahistamise asendamist elektroonilise valvega loetakse inimese põhiõiguste kaitse eesmärgil leebemaks tõkendiks, mis siiski piirab olulisel määral isiku liikumisvabadust (Kergendberg ja Pikamäe, 2012).

Eestis alustati meetme rakendamisega 2011. aastal kui jõustus kriminaalmenetluse seadustiku muudatused andis kahtlustatavale, süüdistatavale või prokurörile võimaluse taotleda eeluurimiskohtunikult vahistamise asendamist elektroonilise valve kohaldamisega (Ahven ja Kruusement 2013; KrMS 2016). Riigikohtu kolleegium toob oma lahendis nr 3-1-1-31-12 välja, et elektroonilist valvet on Eestis võimalik kohandada üksnes isikule, keda oleks alust vahi all pidada. Seetõttu isiku suhtes, kellel kohus ei ole tuvastanud või seda nõuetekohaselt põhjendanud, kas on olemas kuriteokahtlus või vahistamisalus, on elektroonilise valve kohaldamine keelatud.

Vastavalt elektroonilise valve ja järelevalve korrale (2011), kui kriminaalhooldusalusele on vahistamise asemel määratud elektrooniline valve, koostatakse tema liikumiste ajakava koostöös prokuröriga või kohtuniku soovitusi järgides, mis võib tuleneda põhimõttest, et kriminaalhooldusalune peab viibima ööpäev ringi oma elukohas. Määrusest tulenevalt on kriminaalhooldusametniku ülesandeks seetõttu koostada üksnes ajakava, kontrollida selle täitmist ja reageerida rikkumistele ning sotsiaalnõustamist antud juhul läbi ei viida.

Eestiga kõige sarnasem vahistamise asendamise süsteem on kasutusel Hollandis, kus seadusandluses seda otseselt sätestatud pole, kuid tulenevalt juriidilistele nüanssidele on see siiski kasutamist leidnud (Boone jt, 2016). Hollandis teeb soovituset vahistamise asendamiseks elektroonilise valvega prokurör või eeluurimiskohtunik, kuid tihtipeale ka kahtlusaluse advokaat (Boone jt, 2016). Seejärel küsitakse selle rakendamise võimalikkuse kohta arvamust kriminaalhooldusosakonnast, kus positiivse kohtuotsuse korral hakatakse seda ka hiljem ellu viima (Boone jt, 2016). Meedet ei ole võimalik rakendada vahistamise varases staadiumis, sest kriminaalhooldusosakond vajab aega, andmaks hinnangut elektroonilise valve teostamise võimalikkuse kohta taotluses välja toodud isiku puhul (Boone jt, 2016).

Inglismaa ja Wales alustasid elektroonilise valve pilootprojektiga 1980-ndate lõpus just seepärast, et vähendada vahi all viibivate isikute hulka. (Nellis ja Bungerfeldt, 2013). Vahistamise põhimõtte tuleneb 1976 aastal välja antud seadusest (*Bail Act 1976*), mille kohaselt

peab rakendatav meede olema piisav, et tagada vahistamise mõtte (Hucklesby ja Holdsworth, 2016). Seetõttu peab vahistamine kindlustama, et süüdistatav või kahtlustatav ei põgeneks, ei paneks toime uut kuritegu, ega mõjutaks või kohtuks tunnistajatega.

Hucklesby ja Holdsworth (2016) järgi on meede Inglismaal ja Walesis kasutusel eraldiseisva meetmena ning seetõttu kriminaalhooldust ei kaasata. Lisaks on välja töötatud ka toetus ja majutusskeem (*The Bail Support and Accommodation Scheme – BASS*) vahialustele, et pakkuda neile majutus ja tugiteenust. Vahistatu liikumisvabadus võib elektroonilise valve all olla piiratud kuni 24 tundi ööpäevas (Hucklesby jt, 2016).

Belgias alustati vahistamise asendamist elektroonilise valvega 2015. aastal ning üksnes koos GPS jälgimisseadmega (Beyens ja Roosen, 2016). Tegemist on 24/7 kestva koduarestiga ning isikul on õigus kodust lahkuda üksnes eelneval nõusolekul ja seaduses ettenähtud põhjustel, näiteks osalemine uurimistoimingute läbiviimisel. Iga päev allumist elektroonilisele valvele loetakse Belgias võrdväärseks eelvangituses olemisega (Beyens ja Roosen, 2016).

Kõikides analüüsitud riikides, välja arvatud Rootsis, on vahistamise asendamine elektroonilise valvega võimalik. Vaadeldes joonist 1, selgub et kõige aktiivsemalt kasutab vahistamise asendamist teiste elektroonilise valve liikide kõrval Inglismaa ja Wales (13 %), kelle järgneb Holland (14 %), Eesti (5 %) ja Belgia (4 %). Analüüsitud riikides, kus antud vahistamise asendamise võimalus eksisteerib on isik tugevdatud kontrolli all ning tema suhtes kriminaalhooldust läbi ei viida. Kriminaalhooldus on sellesse kaasatud üksnes Hollandis ja Eestis ning vaid ajakava koostamiseks ja selle täitmise kontrollimiseks (Beyens ja Kaminski, 2013; Justiitsministri 22.07.2007. aasta määrus nr. 15).

3.4.2 Karistusest tingimisi vabastamine

Karistusest tingimisi vabastamist saab käsitleda kahest aspektist lähtuvalt. Sootaki ja Pikamäe (2015) kohaselt esiteks kui süüdlane vabastatakse talle mõistetud põhikaristusest tingimisi katseajaga ilma käitumiskontrollita ning teisel juhul kui tegemist on mandrieuroopalikus käsitluses kriminaalhooldusega. Võrreldud riikides saab elektroonilist valvet tingimisi vabastamise korral määrata Eestis, Hollandis ning Inglismaal ja Walesis.

Süüdlase karistusest tingimisi vabastamist ning allutamist käitumiskontrollile käsitleb Eestis KarS § 74 (2016), mis annab võimaluse lisakohustusena rakendada süüdlasele ka elektroonilist valvet. Täiendavate kohustuste määramisel peab kohus arvestama kuriteo toimepanemise asjaolusid ning süüdimõistetud isikut, et vähendada tema poolt uue võimaliku kuriteo toimepanemise riski (Sootak ja Pikamäe, 2015). 2015. aastal jõustunud karistusseadustiku muudatus andis kohtule võimaluse katseajal uue tahtliku kuriteo toimepanemise korral taaskord kohaldada tingimisi vabastamist koos käitumiskontrolliga kui süüdlane allub lisatingimusena ka elektroonilisele valvele (Tüllinen, 2016).

Hollandis saab elektroonilist valvet rakendada osana katseajast ning selleks saab ettepaneku teha kohtunik, prokurör või kriminaalhooldusametnik (Boone jt, 2016). Isikule saab antud kohutuse määrata üksnes kohus, kui kriminaalhooldus on selle võimalikkuse kohta andnud positiivse vastuse ja isik enda nõusoleku. Enamikel juhtudel rakendatakse Hollandis elektroonilist valvet lisana katseajast noorte kurjategijate puhul vanuses 18-24 eluaastat (Boone jt, 2016).

Inglismaal ja Walesis rakendatakse kriminaalhoolduses elektroonilist valvet üksnes kõrge riskiga kurjategijate puhul, mida on täpsemalt kirjeldanud Hucklesby ja Holdsworth (2016). Nende kohaselt tuleneb elektroonilise valve kohustus seadusest, kus loetus on veel lisaks üksteist muud lisakohustust peale käesoleva meetme. Kui ainukene täiendav kohustus seisneb allumises elektroonilisele valvele, lähtutakse sellest, et tegemist on eraldiseisva karistusliigiga ning kriminaalhooldust ei kaasata (Hucklesby ja Holdsworth, 2016). Kui süüdlasel on peale lisanõude, alluda elektroonilisele valvele, ka teisi kohustusi, peab ta järgima ka kriminaalhoolduse reegleid, sest see viitab asjaolule, et süüdlase uue kuriteo toimepanemise risk on kõrge ning on vaja aktiivsemat sekkumist (Hucklesby ja Holdsworth, 2016).

Võrreldud riikides, kus lisakohustusena on võimalik elektroonilist valvet katseajaks määrata, on see seotud eelkõige uue kuriteo riski tõenäosusega ning vajadusega suurema sekkumise järele.

3.4.3 Ennetähtaegne vabanemine

Ennetähtaegne vabanemine puudutab juba täitmisele pööratud vangistust, mil süüdlasele avaneb võimalus tingimisi vabaneda talle mõistetud vangistusest enne selle lõpliku ärakandmist. Vabanemisega kaasneval katseajal peab isik järgima selleks seatud nõudeid, ega tohi toime panna uut kuritegu (Sootak ja Pikamäe, 2015).

Koos elektroonilise valve kasutusele võtmisega Eestis, jõustus ka karistusseadustiku muudatus. Sellega tekkis kinnipeetavatel võimalus vabaneda vangistusest tingimisi ennetähtaegselt senisest tunduvalt, koos allumisega elektroonilise valvele (Ahven ja Kruusement, 2013).

Eestis saab elektroonilist järelevalvet rakendada kinnipeetava tingimisi ennetähtaegsel vabanemisel vastavalt KarS § 76 (2016) kohaselt. Seaduse järgi peab tahtliku esimese astme kuriteo puhul süüdlane ära kandma vähemalt 1/2 karistusajast ning teise astme kuriteo või ettevaatamatusest esimese astme kuriteo puhul 1/3 mõistetud vangistusest. Alles seejärel tekib kohtul õigus otsustada isiku elektroonilise valve alla vabanemine.

Beyens'i ja Roosen'i (2013) järgi on Belgia karistuspoliitika põhimõtte jaotatud vangistuse pikkuse järgi kaheks – kuni kolm aastat vangistust ja teisalt kõik mis on üle selle. Kehtiva süsteemi eripärade tõttu on Belgia elektroonilisest valvest keeruline rääkida kui eraldi tingimisi ennetähtaegsest vabanemisest, asenduskaristusest või lisakaristusest. Belgias saab tinglikult rääkida vanglast ennetähtaegsest vabanemisest, koos elektroonilise valvega, üle kolme aastase vangistuse puhul (Beyens ja Roosen, 2016).

Beyens ja Roosen (2016) toovad välja, et süüdimõistva otsusega määrab kohus, kas isik saab vanglakaristust osaliselt kanda ka alludes elektroonilisele valvele või mitte. Juhul kui seesugune võimalus süüdlasel on, saab ta vanglast vabaneda kuus kuud varem võrreldes tavapärase ennetähtaegse vabanemisega.

Hollandis avaneb kinnipeetaval, kelle vanglakaristuse pikkuseks on 1-2 aastat, tingimisi ennetähtaegse vabanemise võimalus, kui tema vanglakaristus on kantud vähemalt aasta ja karistusaja lõpuni on jäänud veel üks kolmandik (Boone jt, 2016). Süüdlastele, kes kannavad

üle kahe aastast vangistus, avaneb võimalus kui karitusest on kantud kaks kolmandikku (Boone jt, 2016).

Hollandis ei kuulu tingimisi ennetähtaegse vabanemise juurde automaatselt elektroonilise valve kohustus. Boone, van der Kooij ja Rap (2016) toovad välja, et see võib olla üks osa vabanemise järgsest katseajast, kuid otsus langetakse lähtuvalt juhtumist. Nende sõnul on see kaalutav kui isik on nn. parandusprogrammi läbimise ajal rikkunud elektroonilise valve korda.

Hollandi niinimetatud parandusprogramm on tihtipeale eelastmeks tingimisi ennetähtaegseks vabanemiseks. Kinnipeetavate paremaks taasühiskonnastamiseks võimaldatakse neile programmi raames tegevusi väljaspool vanglat kuni 26 kuus tundi nädalas, näiteks lähedaste külastamiseks (Boone jt, 2016). Seesugust süsteemi saab rakendada karistuse kandmise viimases staadiumis, kui vangistust on kanda jäänud veel neli nädalat kuni üks aasta (Boone jt, 2016). Elektroonilise valve kaasamine sellesse on otstarbekas juhul, kui see kestab minimaalselt kaheksa nädalat või kui isik on kõrge kuriteoriskiga (Boone jt, 2016). Valdavosa elektroonilise valve kasutamisi Hollandis toimub just antud programmi raames ning kasutatakse nii tavalisi kui ka GPS seadmeid. (Boone jt, 2016).

Sarnaselt Hollandile, kus seda tuntakse parandusprogrammi nime all, kannab sarnast põhimõtet Eestis lühiajaline väljasõit. Otsuse, kas isik lubada väljasõidule või mitte, langetab vangla direktor kinnipeetava taotlusel (Vanglateenistus, 2016a). Positiivse vastuse korral on vangistusseaduse (2016) järgi kinnipeetavale võimalik aastas lubada lühiajalisi väljasõite kuni 21 päeva. Seesugune õigus on üksnes piiratud sihtgrupil, kes esiteks ei kannu eluaegset vangistust, kellel puudub põgenemiskaldumus ning kes ei paikne avavanglas või vahi all (Vanglateenistus, 2016a). Elektroonilise valve seadmeid Eestis antud juhtudel ei kasutata, kuigi lühiajaliseks väljasõiduks koostatav plaan sarnaneb paljuski elektroonilise valve ajakavale. Seetõttu tehakse isiku plaani täitmise kohta pistelisi kontrole vanglaametnike poolt.

Rootsis on Wennerbergi (2013) järgi elektroonilist valvet tingimisi ennetähtaegse vabanemise korral kasutatud alates 2005. aastast. Sellega avanes kinnipeetavatele, kelle vanglakaristus jääb 6-24 kuu vahele, õigus ennetähtaegselt vanglast vabaneda alludes elektroonilisele valvele.

Pikaaegsetele vangidele, kelle vanglakarsitus on üle kahe aasta, avaneb seesugune võimalus, kui karistusest on kantud vähemalt pool (Marklund ja Holmberg, 2009).

Mair ja Nellis (2013) toovad välja, et Inglismaal ja Walesis hakati kinnipeetavaid tingimisi ennetähtaegselt vanglast vabastama koos allumisega elektroonilisele valvele 2000. aastal. Sestpeale on seesugune võimalus neil, kelle karistusaeg on vähemalt kolm kuud (Mair ja Nellis, 2013). Automaatselt on isiku suhtes välistatud ennetähtaegne vabanemine juhul, kui teda on karistatud enam kui nelja aastase vanglakaristusega, ta on toime pannud vägivalda- või seksuaalkuriteo, või on varasemalt rikkunud elektroonilise valve nõudeid vanglast ennetähtaegse vabanemise korral (Huclesby ja Holdsworth, 2016). Lisaks elektroonilisele valvele, alluvad Inglismaal ja Walesis kõik ennetähtaegselt vabanenud alates 2015. aastast ka kriminaalhooldaja järelevalve alla.

Ennetähtaegsest vabanemisena elektroonilise valve kohaldamisega on leidnud rakendust kõigis liikmesriikidest. Suhtarvuna teiste elektroonilise valve liikidega on see joonisel 1 kujutatud järgi kasutamist leidnud enim Belgias (85 %) ja Eestis (82 %). Neist oluliselt vähem kasutavad seda Holland (37 %), Rootsi (25 %) ning Inglismaa ja Wales (19 %).

Võrreldud riikides on süüdlastel võimalus tingimisi enne tähtaega vabaneda erinevatel aegadel, kuid kõikidel juhtudel on see seotud vangistuse kogupikkusega. Tingimused, mis välistavad isiku ennetähtaegse vabanemise elektroonilise valve alla on selgelt välja toodud vaid Inglismaal ja Walesis, teistes riikides on otsuse langetamine subjektiivsem kui ajaline nõue on täidetud. Rootsis ning Inglismaal ja Walesis on ennetähtaegne vabanemine seotud automaatselt elektroonilise valve kohaldamisega ja kriminaalhooldusametniku järelevalve allumisega, Eestis ja Hollandis võib see olla üks osa vangistuse järgsest käitumiskontrollist. Belgias enamikel juhtudel kriminaalhooldust ei kaasata, vanglast ennetähtaegse vabanemise korral läbiviidavasse elektroonilise valve protsessi.

3.4.4 Asenduskaristus

Vabadusekaotuse alternatiivide eesmärk on kõige kahjulikuma karistusliigi vähendamine riigi karistuspoliitikas ja seeläbi selle mõjude ärahoidmine (Sootak ja Pikamäe, 2015). Seetõttu on

elektroonilise valve abil võimalik isikule mõistetud vangistus asendada ilma temalt vabadust võtmata, kuid samas teda liikumiskiirangutele allutades.

Elektroonilise valve mõistmine asenduskaristusena on kasutusel Eesti kõrval veel Rootsis ja Belgias. Meedet on kasutanud ka Holland aastatel 2003-2010 aastal, kuid suure kriitika tõttu otsustas justiitsminister selle kasutamise 2010. aastal lõpetada, kuni teemat puudutava uue seaduse vastuvõtmiseni (Boone jt, 2016).

KarS § 69¹ (2016) annab Eestis kohtule võimaluse asendada kuni kuue kuuline mõistetud vanglakaristus elektroonilise valvega, mille üks päev võrdub ühe päeva vangistusega. Sootak ja Pikamäe (2015) järgi on seesugune vangistuse alternatiiv seaduses sätestatud alates 2011. aastast ning on analoogne üldkasuliku tööga. Seetõttu mõlema asenduskaristuse rakendamist tuleb kohtul kaaluda olukorras, kus asenduskaristuste kohaldamata jättes tuleb isikul asuda reaalsel vanglakaristust kandma. Kui üldkasuliku töö puhul loetakse karistus kantuks süüdlase tehtud üldkasulik töö tundidega, mille üks tund võrdub ühe päeva vangistusega, siis elektroonilise valve puhul seesugust arvestust ei toimu (Karistusseadustiks, 2016).

Rootsi võttis elektroonilise valve asenduskaristusena kasutusele juba pilootprojekti staadiumis 1994. aastal (Beumer ja Øster, 2016). Tänapäevaks on sellest saanud peamine alternatiiv lühiajalisele vangistusele, mille kohaselt on võimalik asendada kuni kuue kuuline vangistus elektroonilise valvega (Bungerfeldt, 2014). Isik kelle suhtes on riskihindamise tulemusena alust arvata, et ta võib põgeneda, panna toime uue kuriteo või kuritarvitada alkoholi ja narkootikumide tarvitamise keeldu, siis seesuguse isiku suhtes antud karistusviisi ei rakendata (Wennerberg, 2013). Peamiselt määratakse Rootsis elektroonilist valvet asenduskaristusena pisemate narko- ja vägivalla kuritegude puhul või isikute suhtes, kes on mootorsõiduki roolist tabatud alkoholi joobes (Beumer ja Øster, 2016).

Beyens'i ja Roosen'i (2016) kohaselt plaanitakse Belgias elektrooniline valve eraldiseisva karistusliigina seadusandlikul tasandil ellu viia 2016. aastal. Senini on selle määramine olnud tinglik. Seetõttu isikud, kelle suhtes on kohus mõistnud vanglakaristuseks vähem kui kolm aastat, rakendatakse sisuliselt automaatselt elektroonilist valvet (Beyens ja Roosen, 2013). Seetõttu ei kanna süüdimõistetud sellisel juhul tihtipeale ühtegi päeva karistust

kinnipidamisasutuses ning otsuse elektroonilise valve alla määramiseks ei tee enam mitte kohus vaid vangla juht, kuhu isik peaks karistust kandma minema (Beyens ja Roosen, 2013).

Ministrite ringkirja alusel saab alates 2012. aastast Belgias kasutada ka häältuvastusel põhinevaid seadmeid, mida rakendatakse isikute suhtes, kellele on mõistetud 4 kuu kuni 3 aastane vanglakaristus (Beyens ja Roosen, 2016). Seetõttu ei pea süüdlased kandma jalavõru, vaid nende kodus viibimist kontrollitakse regulaarsete telefonikõnede teel. Allikad annavad seesuguse elektroonilise valve tüübi kasutuselevõtmise põhjuste kohta Belgias erinevat infot. Esiteks on tegemist kõige odavama viisiga viimaks ellu elektroonilist järelevalvet ning teisalt, et selle kasutamine on vajalik kui tavapärase raadiolainetel töötav seade oleks välistatud, näiteks tervislikel põhjustel (Beyens ja Roosen, 2013; Beyens ja Roosen, 2016). Hetkel rakendatakse häältuvastusel põhinevaid elektroonilise valve seadmeid siiski üksnes spetsiifilistel juhtudel ning nende kasutamine on seetõttu jäänud väikeseks (Beyens ja Roosen, 2016).

Riigiti võib elektrooniline valve asenduskaristusena erineda nii oma pikkuselt, sisult kui ka missuguste kurjategijate puhul seda rakendatakse. Vangistuse asendamine elektroonilise valvega võib Belgias ulatuda mitme aastani, kui Rootsis ja Eestis on see seotud reaalse vangituse pikkusega ega saa ületa poolt aastat. Erinevalt teistes on Rootsi ära määratlenud ka kuriteo tüübid, millistel juhtudel saab asenduskaristusena määrata elektroonilist valvet. See võib ka olla põhjuseks, miks võrreldes Eesti ja Belgiaga elektroonilist valvet alternatiivkaristusena Rootsis tunduvalt rohkem rakendatakse.

Eesti puhul saab asenduskaristusena elektroonilise valve vähest kasutamist põhjendada teise alternatiivkaristusega, milleks on üldkasulik töö. Sootak ja Pikamäe (2015) toovad välja, et elektroonilise valvega kaasneva vabaduse piirangu poolest on tegemist üldkasulikust tööst raskema sanktsiooni liigiga. Seetõttu on nad küsitavaks pidanud seaduseandja otsust, piirata elektroonilise valve rakendamist üksnes põhikaristusena mõistetud kuni kuuekuulise vangistusega, samas kui üldkasuliku tööga on võimalik asendada kuni kaheaastast vangistust.

3.4.5 Tehnoloogilised võimalused

Tavapärase raadiosidelainel töötav koduvalveseadme võimaldab veel senini väga efektiivselt süüdlast jälgida, ja on enim kasutatav seadme liik kõikides võrreldud riikides. Siiski on tehnoloogia arenedes laienenud ka elektroonilise valve kasutamise võimalused, mille ülevõtmisel on riigid olnud erineva aktiivsusega.

Tabelis 3 kujutatul põhjal saab elektroonilise valve kasutusala järgi välja tuua, et kõige eesrindlikumaks riigiks on Holland ning tinglikult ka Eesti. Kuigi karistusseadustik (2016) võimaldab Eestis elektroonilist valvet kasutada võrreldud riikidest kõige laialdasemalt (asenduskaristusena, lisakaristusena, ennetähtaegsel vabanemisel, alkoholikontroll ja ohvri kaitse programmis), siis viitab see sellele, et kasutada peaks olema võimalik nii GPS kui ka alkoholijoovet mõõtvad seadmed. Siiski on praktikas kasutusel endiselt veel vaid tavapärased raadioside lainel töötavad seadmed (Beumer ja Øster, 2016).

Eestist mõnevõrra edukam on olnud Holland, kes kasutab GPS elektroonilist valvet juba 2005. aastast ning kõikidel kasutusaladel, kui see peaks olema vajalik (Boone jt, 2016). Seadme valikul lähtutakse siiski subsidaarsuse printsiibist ehk mis on elektroonilise valveseadme eesmärk ning mida soovitakse sellega saavutada.

2014. aastal alustati Hollandis ka koduvalveseadmete testimisega, mis mõõdab iga poole tunni järel inimese kehast alkoholijoovet ning edastavad saadud andmed kolm korda päevas kesksüsteemi (Boone jt., 2016). Kuigi antud testperiood osutus edukaks, pole seda veel kasutama hakatud, sest tegemist on üsnagi kalli lahendusega.

Võttes kokku elektroonilise valve arengut Hollandis, võib täheldada, et kuigi tegemist on ühe elektroonilise valve pioneeriga Euroopas on selle rakendamise järel toimunud siseriiklikud arengud olnud aeglased. Selle ühe põhjusena võib tuua just meetme kasutamata jätmise alternatiivkaristusena (Boone jt, 2016).

Teine riik, kes GPS seadmed 2015. aastal kasutusele võtnud on Belgia, kuid rakendanud seda üksnes isikute suhtes, kelle vahistamine on asendatud elektroonilise valvega (Beyens ja Roosen 2016). Teistel juhtudel kasutab riik tavapäraseid raadioside lainel töötavaid seadmeid.

Belgiaga mõnevõrra sarnane on Inglismaa ja Wales, kus kasutatakse enamikel juhtudel tavapärasel raadiosidelainel põhinevaid seadmeid ning GPS seadmeid pole riiklikul tasemel veel laialt levinud. (National Audit Office, 2013). Kuigi GPS seadmete kasutamine on olnud väike, siis on neid kasutatud vähesel määral kõrge riskiga kurjategijate puhul, kelleks enamikel juhtudel on vanglast ennetähtaegselt vabanenud seksuaalkurjategijad (Hucklesby ja Holdsworth, 2016). Samuti kasutatakse GPS seadmeid politsei poolt isikute suhtes, kes on pidevad õiguskorra rikkujad ning on selleks ise andnud nõusoleku, et neid jälgitakse 24/7 (Nellis ja Bungerfeldt, 2013).

Hucklesby ja Holdsworth (2016) toovad välja, et 2014. aastal sai Inglismaal ja Walesis alguse pilootprojekt, mille käigus testitakse seadmeid, mis kontrollivad süüdlase alkoholiinkeelust kinnipidamist. Samuti on käimas teine pilootprojekt, mis puudutab lähisuhte kurjategijad, kes viibivad vahi all ning ootavad kohtuprotsessi algust (Hucklesby ja Holdsworth, 2016). Sellisel juhul antakse neile võimalus viibida vabaduses, kui nad on nõus samaaegselt alluma GPS järelvalvele (Hucklesby ja Holdsworth, 2016).

Rootsis on sarnaselt Eestigagi kasutusel üksnes raadioside lainel töötavad seadmed. Beumer, ja Øster (2016) kohaselt alustatakse GPS seadmete uue pilootprojektiga 2016 aastal. Lisaks toovad nad välja, et hoolimata GPS seadmete olemasolust on Rootsis võimalik kasutada elektroonilist valvet lähenemiskeelu korral.

Lisaks kasutatakse Rootsis ja ka Hollandis elektroonilist valvet ka avavanglates (Nellis, 2014). Wennenberg'i (2013) kohaselt annab see võimaluse jälgida süüdlase liikumisi vangla territooriumil ning seega hoida kokku tööjõukuludelt, kuid vähendades samaaegselt ka valvurite töökoormust.

Kõikide riikide puhul selgub, et uute tehnoloogiate kasutuselevõtt on jäänud seadmete töökindluse taha. Näiteks toob Nellis (2014) välja, et Rootsi on varasemalt pilootprojekti raames testinud nii GPS seadmeid kui ka alkoholi joovet tuvastavaid seadmeid, kuid jätnud need kasutusele võtmata. Üldiselt võib GPS seadmete vähest kasutamiskiivsust omistada just sellega kaasnevatele probleemidele. Eestiski on jäänud uut tüüpi seadmete kasutuselevõtt tehnoloogiliste ja hankeprobleemide taha, millele lahendus peaks selguma 2017. aastal, sest

praeguse teenuseosutajaga lõpeb leping 2016. aastal (Jurevičius, Miljan ja Ramanauskas, 2016).

Tabel 3. Elektroonilise valve kasutamisalad

	Eesti		Rootsi		Inglismaa ja Wales		Holland		Belgia	
	RF	GPS	RF	GPS	RF	GPS	RF	GPS	RF	GPS
Vahistamise asendamisel	x	?			x		x	x		x
Lisakaristus	x	?			x		x	x	x	
Alternatiivkaristusena	x	?	x				x	x	x	
Ennetähtaegsel vabanemisel	x	?	x		x	x	x	x	x	
Alkoholikontroll	?	?			Test		Test			
Ohvriprogramm		?		Test		Test				
Vanglates			x				x	x		

„x“ – tegemist on reaalses praktikas kasutatava võimalusega; „?“ – seadusandlus võimaldab, kuid võimalused pole reaalses praktikas veel kasutust leidnud; „Test“ – käimas on pilootprojekt meetodi või seadme testimiseks.

Allikad: Sootak ja Pikamäe, 2015; Ahven ja Kruusement, 2013; Nellis ja Bungerfeldt, 2013; Beumer ja Øster, 2016; Hucklesby ja Holdsworth, 2016; Boone, Kooij ja Rap 2016; Beyens ja Roosen, 2016).

3.5 Elektroonilise valve täitmine

Elektroonilise valve täitmine ja kord on riigiti erinev, kuid sellegi poolest esineb ka mõningaid sarnasusi. Oluliseks tunnuseks, mis iseloomustab elektroonilise valve elluviimist analüüsitud riikides, seisneb asjaolus, milline on selles avaliku ja erasektori tasakaal. Samamoodi mängib elektroonilise valve elluviimisel olulist rolli asjaolu, et missugune tähendus on sellele analüüsitud riigis antud.

3.5.1 Elektroonilise valve paigaldamise nõuded

Kõigis võrreldud riikides on vajalik nii süüdlase, kui ka temaga koos elavate isikute nõusolek elektroonilise valve kohaldamiseks. Selle tähtsus võib siiski riigiti erineda, kuna sellele on omistatud erinevat tähendust ja rolli. Näiteks Inglismaal ja Walesis küsitakse nõusolekut tihtipeale vahetult enne seadme paigaldamist (Hucklesby ja Holdsworth, 2016). Seetõttu ei saa erinevalt teistest riikidest antud juhul rääkida mitte niivõrd nõusolust, vaid juba valikust (Hucklesby jt, 2016).

Teiseks oluliseks tingimuseks on kontrollida, kas isiku elukohta on võimalik elektroonilise valve seadet paigaldada. Näiteks on raadioside kaudu töötava koduvalveseadme puhul vajalik veenduda, et oleks olemas mobiilside levi, elektrienergiaga varustatus ja sobiv koht koduvalveseadme jaoks (RT I, 12.01.2011). Seetõttu küsitakse kriminaalhooldusosakonnalt eelnevalt vastavasisuline hinnang. Nõusolekute saamiseks ja hinnangu elukoha kohta andmiseks külastab kriminaalhooldusametnik süüdlase elukohta ning seejärel esitab vastavasisulise arvamuse sellekohase taotluse esitanud riiklikule instantsile. Seesugune eelnev elukoha kontrollinõue iseloomustab Eesti, Rootsi, Hollandi ja Belgia elektroonilise valve süsteemi (Wennerberg, 2013; Boone jt, 2016; Beyens ja Roosen 2016).

Eelpool kirjeldatud hinnangu andmine on Belgias olnud nõutav vahelduva eduga, mis tulenes majanduslikust survest vanglatele (Beyens ja Kaminski, 2012). Kiirendamiseks otsuste protseduuri kaotati seesugune kodukülastuse nõue Belgias vahepeal ära. Erinevalt teistest pole elukoha sobilikkuse kohta hinnangu andmine kunagi olnud nõutav Inglismaal ja Walesis (Hucklesby ja Holdsworth, 2016).

Elektroonilist valvet saab paigaldada, kui selleks on seaduslik alus. Enamikel juhtudel saab selleks olla kohtuotsus või määrus. Karistusseadustiku (2016) ja kriminaalmenetlusseadustiku (2016) järgi saab Eestis seesuguse otsuse või määruse teha vaid kohtunik, mille alusel määratakse isik elektroonilise valve alla. Siiski on osades analüüsitud riikides võimalik seda määrata ka kohtuväliselt. Näiteks Inglismaal ja Hollandis on isiku ennetähtaegse vabanemise otsustamiseks koostatud spetsiaalne vanglakomisjon (National Audit Office, 2013; Boone jt, 2016) või Belgias on isiku elektroonilise valve alla määramise otsustajaks vangla direktor, kui mõistetud vanglakaristus jääb alla kolme aasta (Beyens ja Roosen, 2013).

3.5.2 Elektroonilise valve periood

Elektroonilise valve periood erineb riigiti olulisel määral, sõltuvalt, missugust rolli meede ühiskonnas kannab - kas põhirõhk on karistamisel või isiku taasühiskonnastamisel. Järgnevalt võrdlen, kuidas näeb välja elektroonilise valve periood erinevates riikides.

Wennerberg'i (2013) järgi iseloomustab Rootsi elektroonilise valve süsteemi kõrgetasemeline kontroll ja samaväärne sotsiaalne toetus. Intensiivne järelevalve koos elektroonilise valveta seiseb selles, et süüdlane peab enamuse ajast viibima kodus ning tohib sealt lahkuda üksnes kohustuslikuks töö või õppimiseks käimiseks ning osalemiseks sotsiaalprogrammides, mis aitaksid ennetada uut kuritegu (Bungerfeldt, 2014). Ajakava tegevused on rangelt piiritletud ning kõik tegevused peavad olema eelnevalt kriminaalhooldusametnikuga kooskõlastatud ning vaba aeg on kaalutletav kindla perioodi möödudes ning ka siis üksnes lühiajaliselt (Wennerberg, 2013).

Rootsis kohtub elektroonilise valve perioodil süüdlane paaril korral kuus enda kriminaalhooldusametnikuga, mille raames toimub nõustamine ning koostatakse liikumiste ajakava. Wennerberg (2013) toob välja, et superviisorid, kes viivad läbi toetavaid vestlusi hooldusalusega, ei pea olema süsteemi sisesed töötajad, vaid võivad olla kaasatud ka väljaspoolt asutust. Kuigi süüdlast toetatakse seadusekuulekal teel, kehtib süsteemis madal tolerantsus reeglite rikkumisse (Wennerberg, 2013). Näiteks lõpetatakse elektrooniline valve siis, kui inimene kasutab alkoholi või narkootikume ning sellisel juhul suunatakse ta edasi kandma vanglakaristust.

Elektroonilise valve periood sõltub Rootsis elektroonilise valve liigist. Kuni kuuekuulise vangistuse korral, mis asendatakse elektroonilise valveta, mõistetakse karistuse pikkuseks 14 päeva kuni 6 kuud (Beumer ja Øster, 2016). Vanglast tingimisi enne tähtaega vabanenute puhul võib elektroonilise valve kestvuseks olla 1-12 kuud (Beumer ja Øster, 2016).

Sarnaselt Rootsile kehtib ka Hollandis elektroonilise valve perioodil kodust lahkumise keeld 24/7 (Boone jt, 2016). Sellel ajal viiakse kriminaalhooldaja poolt läbi ka sotsiaalset nõustamist ning koostöös hooldusalusega koostatakse liikumiste ajakavad. Üksnes isik, kelle puhul on vahistamine asendatud elektroonilise valveta, ei allu kriminaalhooldaja järelevalve alla.

Erinevalt Rootsist on Hollandis oluliseks peetud ka vaba aja andmist. Hoolimata elektroonilise valve liigist, antakse isikule vähemalt 2 tundi päevas vaba aega isiklikeks tegevusteks, kui isik käib ka tööl või kodust eemal viibimine ulatuda kuni 17 tunnini (Boone jt, 2016).

Belgias on isikutel, kelle puhul on asendatud vahistamine elektroonilise valvaga, kodust lahkumise keeld 24/7 (Beyens ja Roosen, 2016). Süüdlasele, kes allub vangistuse järgsele elektroonilisele valvetele, antakse vaba aega minimaalselt 4 tundi päevas, kuid see võib ulatuda kuni 12 tunnini (Hucklesby jt, 2016). Ettenähtud vaba aeg võib nädalas ulatuda kuni 25 tunnini, mida isik saab kasutada poodide külastamiseks ning vaba aja veetmiseks perega (Beyens ja Kaminski, 2013). Kriminaalhooldusele alluvad isikud, kellele määratud vangistus on alla kolme aasta ja mõningal juhul ka vanglast ennetähtaegselt vabanenud, kellele mõistetud vanglakaristus ületas kolme aasta (Beyens ja Roosen, 2016). Sellisel juhul toimuvad kriminaalhooldusosakonnas regulaarsed kohtumised ning selle raames koostatakse elektroonilise valve ajakavad ning toimub sotsiaalne nõustamine (Beyens ja Roosen 2013). Muudel juhtudel on liikumiste ajakava standartne ehk isikul on kindel aeg kui ta võib kodust lahkuda (Beyens ja Roosen, 2016).

Tabel 4. Elektroonilise valve pikkus

	Eesti	Rootsi	Inglismaa ja Wales	Holland	Belgia
EV võimalik pikkus	1-12 kuud	1-12 kuud	1-12 kuud	määratlemata	määratlemata
EV keskmine pikkus	166 päeva (2007-2012)	x	x	84 päeva (2015)	109 päeva (2015)

Allikad: Beumer ja Øster (2016); Ahven ja Kruusement, (2013); Beyens ja Roosen (2016); Hucklesby ja Holdsworth (2016)

Beyensi ja Rooseni (2016) kohaselt pole Belgias määratud kindlat elektroonilise valve pikkust. Nende andmetel oli 2015. aastal keskmiseks elektroonilise valve pikkuseks 109 päeva. Kõige pikemalt viibivad elektroonilise valve all keskmiselt need, kes on karistatud enam kui kolme aastase karistusega (keskmiselt 252 päeva) ja kõige lühemalt need kelle vanglakaristus

on 4-8 kuud (38 päeva), seejuures kõige pikemalt on elektroonilist valvet Belgias kohaldatud 1278 päevaks (Beyens ja Roosen, 2016).

Nellis (2014) toob välja, et erinevalt eelnimetatutest Euroopa riikidest on Inglismaal ja Walesis elektroonilise valve läbiviimine antud sisuliselt kogu ulatuses erasektori kätte ning olemuselt on tegemist karistusviisiga, mida iseloomustavad nn. keelutunnid (*curfews*), kui süüdlasel on keelatud kodust lahkuda. Seetõttu täidabki elektrooniline valve mõtteliselt üksnes ranget karistamise eesmärgi, kus süüdlane saab jääda kogukonda.

Läbi aja on niinimetatud keelutundide pikkused Inglismaal ja Wales-s olnud varieeruvad, kõige viimasem muudatus annab võimaluse nn. keelutundi määrata 16-ks tunniks ööpäevas (Nellis, 2014). Ülejäänud aeg on mõeldud süüdlasele vabaaja tegevuseks, mida ta saab kasutada enda äranägemist järgi näiteks tööl käimiseks ning seetõttu kasutatakse keelutundi valdavalt öisel ajal. Vahistamise asendamisel elektroonilise valvega on nn keelutund 24 tundi ööpäevas (Huclesby ja Holdsworth, 2016).

Huclesby ja Holdsworth, (2016) kohaselt oleneb elektroonilise valve pikkus Inglismaal ja Walesis selle liigist. Vahistamise asendamisel elektroonilise valvega ei saa tähtaeg piiritlemata ning alus isiku vahil olemise all hoidmiseks vaadatakse üle igal järgmisel kohtuistungil. Tingimisi vangistuse korral võib elektroonilise valve pikkuseks olla kuni 12 kuud ning vanglast ennetähtaegse vabanemise korral võib elektroonilise valve kestvus olla maksimaalselt 4,5 kuud ning seejuures on reguleeritud, et see ei tohi olla lühem kui 14 päeva.

Eesti elektroonilise valve süsteem on enim sarnane Rootsi süsteemiga. Elektroonilise valve ajakava koostamist reguleerib Eestis elektroonilise valve täitmise ja järelevalve kord § 8. Kiminaalhooldusametnik koostöös hooldusalusega koostavad määruse kohaselt minutilise täpsusega ajakava ning seejuures arvestades võimaluse korral isiku tavapärast elukorraldust ja soove. Määruse kohaselt peab ajakava sisaldama töö, õppimise või muu regulaarse tegevuse algus- ja lõpp- ning lõunavaheaegu. Samuti peab olema fikseeritud aeg igapäevaseks elukohast lahkumiseks ja elukohta saabumiseks ning ajavahemik tööle või mujale (vastavalt tavapärasele elukorraldusele) jõudmiseks ja tagasi elukohta saabumiseks kokkulepitud transpordivahendiga.

Kriminaalhooldusalused, kes elavad üksi võimaldatakse elektroonilise valve ajal ka poes käigud toidu ja muu elamiseks vajaliku muretsemiseks. Kui isik elab kellegagi koos on poes käimine põhjendatud vaid üksikutel juhtudel. Lisaks annab määrus võimaluse isikule, kes ei tööta, tegeleda töö otsimisega või Eesti Töötukassas registreerimas käimisega. Hooldusalusele, kes on seotud usulise ühendusega võimaldatakse regulaarne aeg osalemaks usutalitustel. Samuti peab ajakava sisaldama aega kriminaalhooldusametniku juures registreerimas käimiseks. Eelpool nimetatud ajakava punktid ei oma rolli, kui isikule on määratud elektrooniline valve vahistamise asemel.

Elektroonilise valve ajakava koostatakse elektroonilisel kujul ning selle väljatrükk allkirjastatakse hooldusaluse ja kriminaalhooldusametniku poolt. Ajakava muutmiseks peab elektroonilise valve all olev isik esitama ametnikule kirjaliku taotluse ning see muudetakse kahepoolse kokkuleppe tulemusena. Kirjaliku taotluseta võib ametnik ajakava muuta üksnes erandjuhtudel ning sellisel juhul mitte kauemaks kui kaheks ööpäevaks. Kui ametnikul tekib kahtlus ajakava muutmise aluse kohta on ta vastavalt määrusele kohustatud kontrollima selle olemasolu õigsust ja ning vajadusel nõudes hooldusaluselt selle kohta tõendavaid dokumente.

3.5.3 Elektroonilise valvega kaasnevad lisakohustused

Enamikes analüüsitud riikides ei kaasne elektroonilise valvega täiendavaid kohustusi kui jätta välja asjaolu, et valdava praktika kohaselt peab süüdlane alluma ka kriminaalhooldaja järelevalve alla. Täiendavaid kohustusi, nagu näiteks alkoholi keeld, saab vastavalt seadusandlusele lisakohustusena rakendada. Erinev on selles osas Rootsi, kus isik, kes on elektroonilisele järelevalvele allutatud peab automaatselt täitma ka sellega kaasnevaid teatud kohustusi.

Wennerbergi (2013) järgi on elektroonilise valve all oleval isikul Rootsis keelatud tarvitada alkoholi ja narkootikume, mille tagamiseks teevad ametnikud pistelisi kontrole süüdlase elukohta vähemalt kaks korda nädalas. Tema sõnul on ametnik kohustatud alkoholi joovet pidevalt kontrollima ning narkootikumide tarvitamise testimine toimub elektroonilise valve paigaldamise alguses ning selle jooksul vastavalt vajadusele.

Teiseks toob Wennerberg (2013) välja, et isik, kelle puhul asendatakse lühiajaline vangistus elektroonilise valvega, peab Rootsis maksma igakuiselt ka 50 rootsi krooni (umbes 5,4 eurot) kuriteos kannatanute fondi. Tema sõnul on taolist maksu korjamist põhjendatud sellega, et isikud kelle suhtes saab rakendada vangistuse asendamist elektroonilise valvega säilitavad mitmeid majanduslike eeliseid, võrreldes nendega, kes lähevad karistust kandma vanglasse.

Kolmandaks on Wennerberg (2013) välja toonud, et süüdlasel on kohustus vähemalt neli tundi päevas töötada. Kui isikul puudub püsiv töökoht, siis korraldab kriminaalhooldus süüdlasele ajutise töökoha, mis seisneb taolise töö tegemises, mida teevad ka ühiskondlikule tööle määratud süüdlased. Vanglast ennetähtaegselt vabanenutele makstakse kuni töö leidmiseni kriminaalhooldusosakonna poolt ka majanduslikku toetust. (Marklund ja Holmberg, 2009).

3.5.4 Elektroonilise valve protsess ja rikkumistele reageerimine

Elektroonilise valve rikkumiste tõlgendamine, neile reageerimine ning missuguseid tagajärgi see kaasa toob on riigiti erinev. Viie riigi võrdluses võib rikkumised jagada kolme suuremasse gruppi. Esiteks kõik mis puudutavad ajakava rikkumist, teiseks need mis seisnevad masinaga manipuleerimises või selle lõhkumises ning kolmandaks mis seisneb elektroonilist valvet ellu viiva töötaja ähvardamises. Eraldi saab välja tuua Rootsi, kus isik rikkudes narkootikumide või narkootikumide tarvitamise keeldu, peab automaatselt minema kandma vanglakaristust (Wennerberg, 2013).

Võrdluses selgus, et vastavalt jurisdiktsioonile viivad järelevalvet läbi valvekeskused (Eestis valveametnik), mis Rootsis, Belgias ja Eestis põhinevat avalikul kapitalil ning Inglismaal ja Wales's ning Hollandis erakapitalil. Inglismaa teeb eriliseks see, et kogu elektroonilise protsess on usaldatud erasektori kätte, kes viib ellu järelevalvet ning seega reageerib häiretele, rendib seadmeid kui ka paigaldab neid (Lockhart-Mirams jt, 2015). Hollandis korraldab erasektor üksnes valvekeskuse tööd ning ülejäänud tegevuste eest kannab hoolt riiklikud asutused (Beyens ja Roosen, 2016).

Kõikides riikides on välja töötatud oma kindel reageerimisprotseduurid rikkumistele. Antud juhul saab siin välja tuua kaks dimensiooni. Analüüsist selgub, et mida rohkem on elektroonilise

valve elluviimisesse kaasatud kriminaalhoolduse põhimõtted, seda suurema isikliku äranägemise järgi toimub rikkumistele reageerimine.

Sarnaselt toimib rikkumistele reageerimine Belgias, Rootsis, Eestis ning Inglismaa ja Wales, kus rikkumistele reageerimine toimub lähtuvalt üleastumisest ning konkreetsete reeglite järgi. Seevastu Hollandis, kus lähtutakse mitte rikkumise tüübist, vaid isikust ning hinnatakse näiteks isiku riskitaset ning otsustatakse selle põhjal, kuidas rikkumisele oleks kõige mõjusam reageerida (Boone jt., 2016). Lisaks on kõikides jurisdiktsioonides süüdlasel anda selgitusi, rikkumiste asjaolude kohta. Kõige bürokraatlikum on see Inglismaal ja Walesis, kui näiteks Hollandis piisab telefoni teel antavast seletusest (Huclesby jt,2016).

Rikkumistele reageerimise viisid võivad riigiti samuti olla erinevad. Näiteks Belgias kui rikkumise tõsiduse puhul on vajalik teavitada politseid või vanglateenistust tähendab see automaatselt elektroonilise valve lõppu (Beyens ja Roosen) või Rootsi, kus isik rikkudes narkootikumide või narkootikumide tarvitamise keeldu, peab automaatselt minema kandma vanglakaristust (Wennerberg, 2013). Siiski on ka leebemaid viise nagu hoiatame või Hollandis ja Belgias vaba aja piiramine.

3.6 Elektroonilise valve tulemuslikkus

3.6.1 Vanglakohtade vähendamine

Vähemal või suuremal määral oli kõikide võrdluses osalenud riikide puhul üheks elektroonilise valve kasutuselevõtu eesmärgiks vähendada sellega vanglas viibivate isikute hulka. Kuna elektroonilise valve näol on tegemist ühe võimaliku variandiga mitmest, kuidas vähendada vanglapopulatsiooni, siis ei saa kinnipeetavate arvu kasvu või vähenemist seostada üksnes selle meetodiga. Sellegi poolest saab antud näitaja puhul teha laiemas plaanis järeldusi, kas elektrooniline valve on aidanud kaasa eesmärgi saavutamisele.

Tabeli 3 kohaselt on näha, et enamikes riikides vähenes aastatel 2005-2014 vanglas viibivate isikute hulk. Kõige suurem langus toimus Hollandis, kellel ühtlasi on ka kõige väiksem kinnipeetavate arv 100 000 elaniku kohta. Samasugust trendi sai täheldada ka Eesti puhul, mil antud perioodi jäi ka elektroonilise valve kasutuselevõtt. Ainukeste riikidena, kellel vanglas viibivate isikute hulk on kasvanud on Inglismaa ja Wales ning märkimisväärne tõus oli Belgias.

Elektroonilise valve puhul on enamikes võrreldud riikides elektroonilise valve kasutamiskiirus aastatega suurenenud. Näiteks Belgias on kõige kiirem kasv toimunud aastatel 2009-2015, mil aasta keskmine näitaja kasvas 1400 juhtumi võrra (Beyens ja Roosen, 2016). Kuna 2012. aastal sisuliselt kahekordistus elektroonilise valve kasutamiskiirus riigis, siis see kajastus koheselt ka vangistuses viibivate isikute languses (Beyens ja Roosen, 2016). Siiski oli tegemist vaid lühiajalise nähtusega ning vangide hulk jätkas Belgias kasvamist (Euroopa Nõukogu, 2014). Ainukese võrdluses osalenud riigina on elektroonilise valve langus toimunud Inglismaal ja Walesis, kus selle kasutamine on aastatel 2012-2015 langenud 11 % (Hucklesby ja Holdsworth, 2016).

Kui vaadelda tabelis 3 välja toodud vangide ja elektroonilise valve all viibivate isikute suhtarvu, siis sisuliselt ühel ja samal tasemel on selle näitaja osas Inglismaa ja Wales ning Belgia, kelle järgneb Rootsi, Eesti ja Holland.

Võttes Eestis aluseks elektroonilise valve alla määratud isikute keskmise aastatel 2007-2014 (va. käitumiskontrolli lisatingimuse kohustus), selgub, et tänu meetme rakendamisele vähenes vangla kohtade arv keskmiselt 167 inimese võrra aastas, mis moodustab 5,3 % samal perioodil esinenud vangla kogupopulatsioonist (Tüllinen, 2016; Salla 2016).

Eesti jääb tabel 3 järgi kinnipeetavate ja elektroonilise valve all viibivate isikute suhtarvult maha parimate näitajatega riikidest (Inglismaa ja Wales ning Belgia). Kui näiteks Belgias on iga seitsme kinnipeetava kohta üks elektroonilise valve all viibiv isik, siis Eestis on vastav näitaja 22 Peaaegu samasugused näitajad on ka Rootsis ja Hollandis.

Siiski kui vaadata kui mitu vangi on Belgias ning Inglismaal ja Walesis 100 000 elaniku kohta, siis antud näitaja on sisuliselt kaks korda kõrgem kui Rootsis ja Hollandis. Lisaks saab nende puhul täheldada, erinevalt teistest võrdluses osalenud riikidest, ka vanglapopulatsiooni kasvu.

Tabel 3. Vangide ja elektroonilise valve näitajad

	Vangide arv 100 000 elaniku kohta (2014)	Vangide arvu muutus aastatel 2005-2014	Elektroonilise valve all viibivate isikute arv*	Vangide ja elektroonilise valve all viibivate isikute suhtarv
Eesti	225,1	-31,2 %	129 (24.05.2015)	21,8 (2015)
Rootsi	60,8	-22,4 %	314 (2014)	18,6 (2014)
Inglismaa ja Wales	149,7	4,9 %	11 742 (30.11.2015)	7,21 (2015)
Holland	58,6	-56,2 %	367 (15.03.2014)	26,85 (2014)
Belgia	117,9	31,4 %	1967 (30.05.2014)	6,71 (2014)

* Rootsi näitaja on kogu aasta keskmine, teiste riikide kohta pärineb see päeva näitaja põhjal kui on päring sooritatud

Allikad: Euroopa Nõukogu (2014 ja 2015); Wennerberg (2012); Hucklesby jt (2016); Beumer ja Øster (2016); Salla (2016); Vanglateenistus (2016)

Eesti jääb tabel 3 järgi kinnipeetavate ja elektroonilise valve all viibivate isikute suhtarvult maha parimate näitajatega riikidest (Inglismaa ja Wales ning Belgia). Kui näiteks Belgias on iga seitsme kinnipeetava kohta üks elektroonilise valve all viibiv isik, siis Eestis on vastav näitaja 22 Peaaegu samasugused näitajad on ka Rootsis ja Hollandis.

Siiski kui vaadata kui mitu vangi on Belgias ning Inglismaal ja Walesis 100 000 elaniku kohta, siis antud näitaja on sisuliselt kaks korda kõrgem kui Rootsis ja Hollandis. Lisaks saab nende puhul täheldada, erinevalt teistest võrdluses osalenud riikidest, ka vanglapopulatsiooni kasvu.

3.5.2 Retsidiivsus

Võrdluses osalenud riikides oli elektroonilise valve kasutusele võtmise üheks peamiseks eesmärgiks ka soov rakendada siseriiklikus jurisdiktsioonis tõhusamat alternatiivkaristust. Leiti, et tegemist on sobiva alternatiiviga, mis aitaks jätta inimese vabadusse, vältides sellega vangla negatiivset mõju. Teisalt Inglismaal ja Walesis otsiti selles eelkõige karmimat kogukonnakeskset karistusliiki, sest senised meetmed (üldkasulik töö, katseaeg jms) olid olnud valitsuse arvates ebaefektiivsed ning senist kriminaalhooldussüsteemi kritiseeriti kui liialt

sotsiaaltööle suunitletud ning pehmet karistusliiki kurjategijate muutmiseks (Mair ja Nellis, 2013).

Lisaks loodeti uuest alternatiivkaristusest vahendit, mis aitaks vähendada retsidiivsust ehk korduvkuritegevust. Ahvena, Salla ja Vahtruse (2010) järgi saab retsidiivsust käsitleda uue kuriteo toimepanemises ning selle indikaatoriks on isiku kahtlustatavana ülekuulamine pärast vanglast vabanemist, kohtus süüdi mõistmist või menetluse lõpetamist.

Inglismaa ja Wales rakendasid elektroonilist valvet esialgselt üksnes kriminaalhooldusest eraldiseisva karistusliigina. Kuigi juba selle kasutusele võtmisel tõi valitsus välja, et meede aitab tagada süüdlase kodus viibimist ning tema jälgimist, kuid üksnes eraldiseisva meetmena ei vähenda see retsidiivsust, vaid aitab vähendada uue kuriteo toimepanemise võimalusi sellises määral, mis annab kohtutele aluse kaaluda reaalse vangistuse asendamist elektroonilise valvega (Lockhart-Mirams jt, 2015).

2011. aastal Ühendkuningriikides läbi viidud uuringus võrreldi elektroonilise valve alla ennetähtaegselt vanglast vabanenuid ning teise grupina neid, kes kandsid karistusaja lõpuni. Uuringust selgus, et ennetähtaegselt elektroonilise valve alla vabanenute puhul oli uue kuriteo risk kaks korda madalam ka veel kahe aasta möödudes võrreldes nendega, kes kandsid enda karistusaja lõpuni (Moreton ja Goncalves, 2011).

Wennerbergi (2013) kohaselt on Rootsis läbi viidud vähe uuringuid, mis tõestaks elektroonilise valve asenduskaristusena määramise positiivset mõju retsidiivsuse vähenemisele. Seetõttu ei saa tema sõnul teha kindlaid järeldusi meetme efektiivsusest. Seniste vähete uurimuste põhjal saab välja tuua, et korduvkuritegevuse ennetamise juures polnud märkimisväärset vahet, kas süüdlane kannab karistust vanglas või asenduskaristusena elektroonilise valve all (Wennerberg, 2013). Üksnes joobes juhtimise eest karistatutele täheldati elektroonilises valves positiivset mõju kui reaalses vangistuses (Wennerberg, 2013).

Lisaks toovad Marklund ja Holmberg (2009) välja, et retsidiivsuse näitajad Rootsis ennetähtaegselt vanglast vabanenute puhul koos allumisega elektroonilisele valvele on 26 %

esimese kolme aasta jooksul. Seevastu isikute seas, kes kandsid karistusaja lõpuni oli sama näitaja 38 %.

Eesti puhul on elektroonilise valve positiivne mõju retsidiivsusele vähendamisele olnud aastate jooksul teistest karistusliikidest selgesti eristatav. Ahven (2016) toob välja, et retsidiivsuse määr on väiksem nende isikute puhul, kes on vanglast tingimisi ennetähtaegselt vabanenud elektroonilise järelvalve alla, olles 2014. aastal 12 %. Karistuse ärakandmise puhul oli uue süüteo toimepanemise tõenäosus juba 43 %, šokivangistusel 27% ja tingimisi ennetähtaegse vabastamise korral 23 % (Ahven, 2016).

Võrreldes teisi kriminaalhoolduse põhiseid karistusliike Eestis, olid korduvkuritegevuse näitajad 2015. aastal käitumiskontrolli puhul 23 % ja üldkasuliku töö puhul 33 % (Ahven, 2016).

Eeltoodu põhjal saab järeldada, et kuigi retsidiivsuse ja elektroonilise valve vahelisi seoseid on võrreldud riikides vähe uuritud, saab selle positiivset mõju selgelt välja tuua vanglast tingimisi ennetähtaegselt vabanenute seas. Seejuures pole alati oluline, kas vangistusele järgnenud elektroonilise valve läbiviimisesse on kaasatud ka kriminaalhooldus või mitte. Lisaks on elektroonilise valve asenduskaristusena määramise puhul täheldatud selle positiivset mõju joobes juhtide käitumisele.

4. ARUTELU

Käesoleva magistritöö käigus läbiviidud võrdlusanalüüsi eesmärgiks oli välja selgitada head praktikad nelja Euroopa Liidu riigi näitel, mille rakendamist Eestis edaspidi kaaluda tasub. Analüüsis võrreldi Eesti praktikat Rootsi, Inglismaa ja Walesi, Hollandi ning Belgia elektroonilise valve kogemustega, mis on oluliselt pikemad nii ajalises kui ka suuremad elektroonilise valve kasutusvõimalustest lähtuvalt. Lisaks aitab antud töö teha vahekokkuvõtte sellest, millised on Eesti jaoks olulised arengutrendid käsitletavas valdkonnas ning millele on vaja tähelepanu pöörata ning kuidas oleks võimalik tõhustada elektroonilise valve süsteemi Eestis.

Elektroonilise valve kasutamise eesmärk

Olgugi, et elektroonilisel valvel võib esineda mõningaid eetilisi puudujääke, on sellel märkimisväärsed eelised reaalse vabadusekaotuse ees. Martinovic (2002) on välja toonud viis otsest põhjust, miks elektrooniline valve on kasutusele võetud. Esiteks aitab see vähendada vanglate ülerahvastatust, teiseks vähendab maksumaksja koormust karistuspoliitika elluviimisel, see on karmim alternatiivkaristus vanglale, neljandaks suurendab kurjategija üle kontrolli vabaduses ning viiendaks kaitseb see süüdlast demoraliseerivast ja stigmatiseerivast vangistusest.

Kõikide võrreldud riikide puhul esinevad nimetatud tunnused, kuid kriminaalpoliitika seisukohalt on neile riigiti antud erinev prioriteet. Näiteks Inglismaa puhul on oluliseks vanglapopulatsiooni vähendamine ja selles otsiti karmimat asenduskaristust. Teisalt näiteks Rootsis oli elektroonilise valve kasutuselevõtu peamiseks põhjuseks soov kurjategijat kaitsta vangla negatiivse mõju eest. Eesti peamiseks sooviks oli vähendada vanglakohtade arvu ning luua sellele uus alternatiivkaristus, mis vastaks ühiskonna ootustele.

Seesugused eesmärgid peegeldavad selgelt ühiskonna kriminaalpoliitilisi suundumusi. Kuna Eestis kohaldatakse elektroonilist valvet enamasti vanglast ennetähtaegselt vabanenute puhul, allutades nad samaaegselt ka kriminaalhooldaja järelevalvele, näitab see ühelt poolt karistuspoliitika lähtumist üldpreventsiooni ja teisalt aga eripreventsiooni seisukohalt.

Antud juhul näitab üldpreventsioon seda, et ühiskonnale on antud selge signaal, et isiku toimepandud kuritegu, korduvkuritegevus või ka senine elustiil (kui ei täideta näiteks

kriminaalhoolduse nõudeid) väärrib raskeimat võimalikku hukkamõistu. Teisalt lastes isikul ennetähtaegselt vanglast vabaneda alludes elektroonilisele valvele, näitab see eripreventiivset eesmärki, mille kohaselt on vajalik õigusrikkuja selline mõjutamine, et hoida teda ära uute õigusrikkumiste toimepanemiselt. Seega kui isiku suhtes on kohtul alust arvata, et senine kantud vanglakaristus on isikut piisavalt mõjutanud, lastakse tal ennetähtaegselt vabaneda ning tema mõjutamisega on võimalik jätkata vabaduses.

Kontroll vs. sotsiaalne toetus

Eestis on elektroonilise valve süsteemis kandev roll pandud kriminaalhooldusele, kus see on sattunud vastuollu kriminaalhoolduse väärtustega, kus kaks vastandlikku poolt, järelevalve ja sotsiaalne toetus, peaksid reeglina olema tasakaalus. On selge, et elektroonilise valve täideviimisel on tasakaalu aga raske luua. Seetõttu on ametnikes tekkinud vastumeelsus meetme suhtes, millele on viidanud ka Justiitsministeeriumi esindaja oma ettekandes (Jurevičius, Miljan ja Ramanauskas, 2016). Sarnaselt Eestile on meede ka teistes võrreldud riikides, väljaarvatud Inglismaal ja Walesis, kriminaalhooldajate seas algselt tugevat vastuseisu tekitanud, mis on siiski aja jooksul vähenenud. Seetõttu võib ka Eestis kogetav kriminaalhooldusametnike pahameel olla ajutine nähtus, mis ei tulene mitte sellest, et meetodisse ei usuta, vaid vastuseis tuleneb kusagilt sügavamalt, näiteks töökohustuste laienemisest või senisest töökorralduse muutmisest.

Kontrolliteooria kohaselt on kõik inimesed potentsiaalsed kurjategijad, kuid õigusvastaseid tegusid panevad toime need, kes on vabad ühiskonna kokkuleppelistest inimsuhetest ja institutsioonidest (Hirschi, 1969). Siinjuures ongi kriminaalhooldusel tähtis roll, ühelt poolt kontrollida, kuid teiselt poolt soodustada isiku sotsiaalset kohanemist ühiskonnas kehtivate suhete ja reeglitega.

On leitud, et pidev formaalne kontroll vähendab uue kuriteo riski. Näiteks Inglismaal ja Walesis, kus uuringu kohaselt langetas elektrooniline valve ennetähtaegselt vanglast vabanenute puhul ilma kriminaalhoolduse kaasamiseta uue kuriteo toimepanemise tõenäosust kaks korda (Lockhart-Mirams jt, 2015). Ka Eestis on näitaja sisuliselt samasugune, kuid kaasatud on ka kriminaalhooldus. Siiski ennetähtaegsel vabanemisel ilma elektroonilise valveta

on Eestis uue kuriteo toimepanemise tõenäosus kaks korda kõrgem kui elektroonilise valvega (Ahven, 2016).

Sootak (2015) toob välja, et liialt tugev sotsiaalkontroll võib avaldada negatiivset mõju isiku läbilöögivõimele, vastutustundele ning samuti enesekontrollile. Seetõttu ei saa elektroonilise valve puhul liigne kontroll olla intensiivsem kui kriminaalhooldaja poolt läbiviidav sotsiaalne nõustamine.

Hirschi (1969) kohaselt kütkestavad kriminaalsed teod just vähese enesekontrolliga isikuid, pakkudes neile põnevust ja riskiolukordi, mis vajavad tavapäraselt väiksemat planeerimist ja oskuseid. Kuigi elektrooniline valve aitab seda ennetada, kuna isiku liikumine on piiratud ja see distsiplineerib inimest, võib liigses või liialt pikas elektroonilise valves väljenduv formaalne kontroll enesekontrolli hoopis veelgi vähendada, sest valvealused teavad, et keegi teine kontrollib neid, mitte enam nad ise.

Seadusmuudatuse eelnõus, millega elektrooniline valve Eestis kasutusele võeti, toodi välja, et elektroonilise valve optimaalseks pikkuseks on neli kuud (Riigikogu õiguskomisjon, 2006). Selle ajaga ei tunne isik ennast veel liialt piiratud ja teisalt suudab ta sellise aja jooksul ennast veel piisavalt kontrollida. Elektrooniline valve, mis kestab üle poole aasta, toob endaga üldjuhul kaasa asjaolu, et isik harjub olukorraga ning ta võib muutuda lohakaks ja vähem koostöövalmimaks (Riigikogu õiguskomisjon, 2006). Sellega viidatakse selgelt isiku enesekontrollile, mis langeb seoses elektroonilise valve pikkusega.

Parimat praktikat pole võrreldud riikides välja kujunenud, mis määratleks kõige otstarbekama elektroonilise valve perioodi. Seetõttu võib elektroonilise valve pikkus olla ühest kuust kuni mitme aastani. Siiski on aritmeetiliseks valve kestvuseks kujunenud 100-200 päeva, Eesti puhul on näitaja 166 päeva (Ahven ja Kruusement, 2013) jäädes sellega võrreldud riikide keskmise tasemele.

Teatud juhtudel aitab formaalset kontrolli ja selle negatiivset mõju vähendada elektroonilisele valvele alluvale isikule vaba aja andmine. Seetõttu näiteks Hollandis, hoolimata elektroonilise valve liigist, antakse isikule päevas vaba aega 2-17 tundi, Inglismaal ja Walesis vanglast

ennetähtaegse vabanemise puhul 9-12 tundi ja lisakaristuse puhul 2-16 tundi, Belgias vähemalt 4 kuid mitte rohkem kui 12 tundi, väljaarvatud isikud, kelle vahistamine on täielikult asendatud elektroonilise valveta (Hucklesby, Beyens, Boone, Dünkel, McIvor, Graham, 2016). Rootsis ja Eestis on vaba aja andmine aga rangelt piiritletud ning seda antakse üksnes harvadel juhtudel. Siiski leian, et Hollandi ja Belgia puhul tuleks ka Eestis reguleerida kindel vaba aja määr, mille jooksul on isikul õigus tegeleda tegevustega oma äranägemise järgi, mida võib ametnik aset leidnud rikkumiste korral piirata. Hetkel toimib Eestis vaba aja andmine aga ametniku sisetunde alusel. Sellega võtab ametnik kaudselt ka isikliku vastutuse, sest ka tema on oma töös formaalse kontrolli subjekt. Kindel vaba aja andmine kindlustaks selle, et hooldusaluste kodud ei muutuks vanglateks, millele on eetilises aspektis tähelepanu pööranud Payne ja Gainey (2000).

Võttes aluseks elektroonilise valve pikkuse ning kontrolli ja sotsiaalse toetuse tasakaalu, leian, et elektroonilise valve periood ei tohiks olla liialt pikk ning keskenduda liigselt formaalsele kontrollile, vaid peaks võrdväärselt keskenduma ka sotsiaalsele toetusele. Seetõttu peab kriminaalhooldusametnikul olema ressursi nii kontrolliks kui sotsiaalse sekkumise läbiviimiseks.

Retsidiivsuse vähenemise ja tugevama kontrolli vahel on selge seos, seetõttu aitab elektrooniline valve enda eesmärgi saavutada. Arvestades, et Eestis on maksimaalse elektroonilise valve pikkuseks kuni 12 kuud, võib see ühelt poolt olla isiku jaoks kurnav ja negatiivse mõjuga, on hetkel kehtiva korra järgi kriminaalhooldusametnikul õigus kohtu poole pöörduda ettekandega elektroonilise valve lühendamiseks kui selleks on piisav alus, näiteks isiku tervislik seisund. Seetõttu leian, et antud juhul on kehtiv süsteem Eestis piisav, et elektrooniline valve ei muutuks ruineerivaks ning kriminaalhooldusametnikul on vajadusel võimalus kohtu poole pöörduda. Siiski nõuab seesuguste muutuste märkamise kriminaalhooldusametnikult piisavat pädevust.

Vanglakohtade arv

Eestis on otseselt elektroonilise valve kasutuselevõtuga vähendanud vanglas viibivate isikute arvu aastatel 2007-2014 5,3 % võrra (Tüllinen 2016, Salla 2016). See tähendab, et tänu elektroonilisele valveta said alates 2007. aastast kinnipeetavad võimaluse vanglast oluliselt

varem tingimisi ennetähtaegselt vabaneda ning 2011. aastast oli võimalik meedet rakendada vahistamise asemel ja asenduskaristusena (Ahven ja Kruusement, 2013).

Hetkel on Eestis iga 22 kinnipeetava kohta kõigest üks elektroonilise valve all viibiv isik. Seesuguse näitajaga kuulub Eesti samasse gruppi Rootsi ja Hollandiga, kelle kõigi puhul on elektroonilise valve elluviimisesse kaasatud ka kriminaalhooldus. Vastupidine seis on Inglismaal ja Walesis ning Belgias, kus kriminaalhooldus ei osale alati elektroonilise valve täideviimises ning oluline koht on neis riikides täita hoopis erasektoril. Erasektori suurem kaasamine meetme elluviimisesse võimaldab suurendada elektroonilise valve all viibivate isikute hulka.

Kuigi Belgia ning Inglismaa ja Wales kasutavad kõige suuremal määral elektroonilist valvet, on seal paradoksaalselt siiski suurenenud vanglas viibivate isikute hulk ning eelkõige on drastiline muutus aset leidnud just Belgias. Teistes võrdluses osalenud riikides on kinnipidamisasutuses viibivate isikute hulk aga olnud pidevas languses.

Eeltoodu põhjal saab välja tuua, et kuigi elektroonilise valve kasutamine eraldiseisva meetmena kriminaalhooldusest võimaldab allutada hulgaliselt inimesi järelevalve alla ja vähendada märkimisväärselt vanglas viibivate isikute hulka, on tegemist pigem lühiajalise tulemusega. Seetõttu pikas perspektiivis ei pruugi seesugune lähenemine kaasa tuua soovitud muutust. Selle seose kinnitamiseks toob Nellis (2014) Euroopa praktikatele tuginedes välja, et meede on tulemuslik vaid siis, kui koos sellega viiakse läbi ka sotsiaalne sekkumine.

Oluline meede, mis otseselt ei leevenda vanglate ülerahvastatuse probleemi, kuid aitab vähendada sellega kaasnevat kulutusi ning paremini taasühiskonnastada kinnipeetavat, on väljasõiduvõimaluste suurendamine tuginedes Hollandi kogemusele. Eesti süsteem on selles osas oluliselt jäigem võrreldes Hollandiga, kes on väljasõitutesse kaasanud ka elektroonilise järelevalve, mistõttu on isik järelevalve all ka vanglast eemal viibides. Seetõttu on Hollandis võimalik antud programmi kaasata kinnipeetavaid palju laiahaardelisemalt, andes kinnipeetavale liikumisvabadust kuni 26 tundi nädalas. Eestis on sama näitaja 21 päeva aastas ning seda üksnes väikese sihtgrupi puhul.

Eesti arengud võivad elektroonilise valve vallas tunduda rutakad, vähemasti seadusandlikul tasemel, ning olla ajendatud suurest vanglapopulatsioonist. Siiski leian, et Eesti peaks oma senist praktikat jätkama ning elektroonilises valve juures tähelepanu pöörama eelkõige väärtustepõhisele lähenemisele läbi kriminaalhoolduse mitte niivõrd vanglakohtade kaotamisele läbi elektroonilise valve. Seesugune lähenemine aitab lähtuda eelkõige pikemast perspektiivist, ega lähtu niivõrd hetkevajadustest.

Elektrooniline valve asenduskaristusena

Asenduskaristusena praktiseerib elektroonilist valvet võrreldavatest riikidest enim ning kõige efektiivsemalt Rootsi. Ligikaudu 20 aastase praktika vältel on sellest saanud riigi peamine alternatiiv vanglakaristusele. Peale Rootsi kasutab antud lähenemisviisi veel ka Belgia ning Eesti, kus meede on leidnud võrdlemisi väikest kasutamist.

Rootsis kasutatakse elektroonilist valvet asenduskaristusena peamiselt väiksemate narko- ja vägivallakuritegude puhul või isikute suhtes, kes on mootorsõiduki roolist tabatud alkoholihoobes (Beumer ja Øster, 2016). Seevastu Eestis on peamiseks kasutatavaks alternatiivkaristuseks üldkasulik töö, millega on võimalik asendada kuni kaheaastane vangistus (Pikamäe ja Sootak, 2015; Tüllinen, 2016). Vaadates kahe karistusliigi retsidiivsuse näitajaid Eestis, siis elektroonilise valve puhul on see peaaegu kolm korda väiksem (Ahven, 2016). Seetõttu tasuks Eestis lisaks üldkasulikule tööle kaaluda elektroonilise valve rakendamist põhikaristusena rohkema kui kuuekuulise vangistuse puhul, nagu see hetkel kehtiva seadusandluse järgi on.

Mõningal määral võib elektroonilise valve põhikaristusena laiendamine tekitada ebakõla varem kirjeldatud liigse formaalse kontrolli ja elektroonilise valve kestvusega. Seetõttu leian, et antud juhul tuleks selle lahendamiseks muuta seadusandlust, mille kohaselt ei võrduks üks päev vangistust ühe päeva elektroonilise valvega nagu see on hetkel ka üldkasuliku töö puhul. Kuni 2014. aastani kestnud karistuseseadustiku redaktsiooni kohaselt võrdus üldkasuliku töö puhul kaks tundi ühe päeva vangistusega, kuni seadust antud aspektis kergendati poole võrra. Arvestades asjaolu, et elektrooniline valve on oluliselt raskem sanktsiooniliik, kui seda on üldkasulik töö, siis ei tohiks neid võrdsustada. Seetõttu võiks muudatus seisneda näiteks kahe

päeva vangistuse asendamises ühe päeva elektroonilise valvega. Seesugune muudatus annaks võimaluse määrata elektroonilist valvet ka kuni aastase põhikaristuse korral.

Hetkel valitseva korra järgi on selgelt enim soositud karistuseks üldkasuliku töö määramine. Põhjus tuleneb mõningal määral ka asjaolust, et üldkasuliku töö määramine on mugavam nii prokuratuurile kui kohtutele, eelkõige kiirmenetluse raames. Seevastu elektroonilise valve puhul peab olema sooritatud eelnev elukohta kontroll koos hinnanguga elektroonilise valve kohaldamise sobilikkusest isiku elukohta. Kuna üldkasuliku töö puhul on retsidiivsuse näitajad kõrgemad, tasuks Eestis kaaluda elektroonilise valve asenduskaristusena suuremat populariseerimist.

Elektrooniline valve asenduskaristusena joobes juhtidele

Erinevalt Eestist ja Belgiast, määrab Rootsi asenduskaristuseks elektroonilist valvet kindlatele sihtgruppidele. Beumer`i ja Øster`i (2016) kohaselt on Rootsis seesugusteks karistusliikideks pisemad narko- ja vägivalla kuriteod või mootorsõiduki juhtimine joobeseisundis. Wennenberg (2012) kohaselt on antud meetme positiivset mõju täheldatud just joobes juhtidele. Samal alusel tasuks ka Eestis kaaluda elektroonilise valve rakendamist.

Teema teeb päevakorraliseks asjaolu, et aprillis 2016 saatis Justiitsministeerium teistele ministeeriumitele kooskõlastamiseks ja allasutustele tutvumiseks seadusmuutmise eelnõu väljatöötamise kavatsuse, milles kirjeldatu eesmärk on joobes sõidukijuhtide korduvate süütegude vähendamine. Kavandatav seadusmuudatus puudutaks eelkõige nõ. paadunud korduvrikkujaid ning sellega tahetakse muuhulgas luua täiendavad võimalused lühiajalise vangistuse ehk nn. šokivangistuse kohaldamiseks. Arvestades dokumendis väljatoodud eesmärki, on kaheldav selle saavutamise väljatoodud sihtgrupi puhul.

Ahven (2015) on läbi viidud analüüsis välja toonud, et joobes juhtide seas on uue süüteo risk kõrgem nende isikute seas, keda on varasemalt karistatud reaalse vangistusega ja üldkasuliku tööga. Ka üldiste retsidiivsuse näitajate puhul on korduvkuritegevuse risk suurem just nimetatud juhtudel (Ahven, 2016). Seetõttu oleks otstarbekas Eestil Rootsi eeskujul rakendada asenduskaristusena elektroonilist valvet joobes juhtimise eest.

Justiitsministeeriumi senine seisukoht võib tuleneda AS Turu-uuringute (2015) poolt läbi viidud küsitlusest, millest selgus, et 94 % Eesti üle 14 aastastest elanikkonnast peab alko- ja narkojoobes juhtimist väga ohtlikuks. Roberts'i ja Hough'i (2005) kohaselt on avalikkuse toetus alternatiivsetele karistusviisidele suurem vähem ohtlike õigusrikkumiste puhul. Seetõttu lähtudes avalikust huvist ja ühiskonna õiglusest peab ministeerium vajalikuks karmistada kehtivaid seaduseid, jättes arvestamata aga selle pikaajalisemad mõjusid ja tulemusi.

Elektroonilise valve seadmed

Võttes Eestis realselt kasutusele seaduses võimaldatud GPS ja alkoholijoovet mõõtvad seadmed, oleks antud juhul tegemist ühe innovaatilisema riigiga Euroopas, kes elektroonilist valvet niivõrd laiahaardeliselt kasutaks.

GPS seadmete kasutamine annab võimaluse isiku asukoha tuvastamiseks. Seesuguste seadmete kasutamisel tuleks lähtuda Hollandi eeskujust, kus kaalutakse enne seadme valikut mida sellega soovitakse saavutada. Seetõttu ei ole näiteks Belgia eeskujul mõttekas seda kasutada vahistamise asemel, kui selle eesmärk on isikut hoida koduarestis. Belgia puhul ei täida seade selgelt oma eesmärki, sest antud tulemust aitaks saavutada ka tavaline raadiosidelainel töötav koduvalve seade. Seetõttu peavad Beyens ja Roosen (2016) Belgias rakendatud viisi nii ebahumaanseks kui ka eetiliseks.

GPS seadmete kasutuselevõtt annab ainulaadse võimaluse meedet kasutada ka lähenemiskeelu korral. Tänu seadmele saab kannatanu häireteate kui isik on talle liialt lähedal, samuti läheb informatsioon valvekeskusesse. Kriminaalmenetluse seadustikust lähtuvalt saab meedet kohaldada üksnes süüdistatava või kahtlustatava nõusolekul. Lähenemiskeeldu üleüldiselt on aga prokuröriil võimalik taotleda kannatanu nõusolekul. Sisuliselt annab GPS seadme rakendamine võimaluse tungida ka kannatanu privaatsfääri.

Meetme efektiivsus on lähenemiskeelu rakendamisel kaheldav, sest selle kohaldamise võimalikkus on sisuliselt olematu. Süüdistatav või kahtlustatav, kelle eesmärk on suure tõenäosusega olnud kannatanut kahjustada, ei pruugi soovida enda käitumisest loobuda ja võtta endale kohustust allumaks elektroonilisele valvele. Samuti pole Eestil võimalik õppida teiste kogemustest, sest võrreldud riikide näitel on seda vähe kasutatud.

Beumer'i ja Øster'i (2016) ning Bungerfeldt'i (2014) kohaselt on Rootsis võimalik rakendada elektroonilist valvet lähenemiskeelu korral, kuid GPS seadmeid pole riigis kasutusele võetud. Seetõttu saab järeldada, et meetet rakendatakse tavapärase raadiosidelainel töötava seadme põhimõttel, kus kahtlustatav või süüdistatav kannab küll jalavõru, kuid vastuvõtuseade on paigutatud kannatanu koju, mis edastab valvekeskusele häire, kui lähenemiskeelu saanud isik on tema elukohale liialt lähedal. Seesugust võimalust saaks ka Eestis antud juhtudel kasutada.

Samasugusel meetodil töötavad Rootsis ja Hollandis ka elektroonilise valve seadmed avavanglates. Kuna ka Eestis on kasutusele võetud avavanglate süsteem ning hetkel on neid kolm –Tartu, Maardu ja Jõhvi - tasuks ka Eestis rakendada sarnast süsteemi. Vanglateenistuse (2016b) andmetel on vangistuse kõige suuremaks kululiigiks personaliga seotud väljaminekud. Meetme kasutuselevõtt aitaks vähendada tööjõukulusid ja valvurite töökoormust nagu Rootsis seda täheldatud on.

Teine oluline tehnoloogiline areng elektroonilise valve valdkonnas on seadmed, mis aitavad mõõta isiku alkoholihoovet. Eestis seesuguste aparaatide rakendamisel ja nende tüübi valikul tuleks lähtuda Hollandi pilootprojekti kogemusest. Sellest lähtuvalt, oleks otstarbekas kasutusele võtta seadmed, mis mõõdavad isiku hoovet läbi nahakontakti ja edastavad tulemused kolm korda päevas kesksüsteemi. See võimaldab süüdlase alkoholitarbimise keelust kinnipidamist kontrollida ka isiku kodust eemalviibimise ajal. Teine seadme versioon mõõdab hoovet üksnes isiku kodus viibimise ajal, en tseda pilootprojekti raames testinud rootslased pettusid selle töökindluses ning reaalses praktikas see kasutust ei leidnud (Nellis ja Bungerfeldt, 2013).

Kuigi karistusseadustik (2016) võimaldab Eestis kasutada ka seesuguseid seadmeid, mis mõõdavad isiku narkojoovet, siis seesuguste seadmete olemasolu ei kinnita ükski teoreetiline allikas ega võrreldud riikide kogemus.

KOKKUVÕTE JA JÄRELDUSED

Elektroonilise valve kasutamine on end Eestis kui ka võrreldud riikides rohkemal või vähemal määral õigustanud ning selle kasutamine on osutunud otstarbekaks. Eesti on lühikese ajaga aktiivselt laiendanud elektroonilise valve kasutamist ja kasutamisevõimalusi ning seejuures õppinud teiste riikide kogemustest. Üldises plaanis tuleks Eestil jätkata seni valitud suunda elektroonilise valve läbiviimisel, ning keskenduda enim just väärtuste põhilisele lähenemisele, mitte lähtuda niivõrd vajadusest vähendada kiiresti vanglakohtade arvu. Seeläbi oleks Eestil võimalik saavutada elektroonilise valve kasutamise pikaajalisi tulemusi, mida kriminaalhoolduse kaasamise võib pakkuda. Jätkates senist praktikat, tuleks Eestil kõige rohkem lähtuda Hollandi ja Rootsi kogemustest, kellega jagatakse ühiseid põhimõtteid elektroonilise valve kasutamise alal.

Lähtuvalt teiste riikide kogemustest, tuleks Eestil kaaluda järgmisi soovitusi elektroonilise valve kasutamise alal, et tõhustada senist süsteemi ning lahendada seniseid kitsaskohti.

- Mida suurem kontroll, seda väiksem on uue süüteo toimepanemise tõenäosus. Samas liiga suur kontroll võib pärssida isiku pikemaajalist muutumisprotsessi. Seetõttu vähendamaks formaalse kontrolli negatiivset mõju isikule, peab see olema tasakaalus sotsiaalse toetusega. Formaalselt kontrolli aitaks vähendada reguleeritud vaba aja andmine valve all viibivatele isikutele, sest hetkel toimiva süsteemi kohaselt on see reguleerimata.
- Elektroonilise valve kohaldamine peaks jääma kriminaalhoolduse valdkonda. Erasektori kaasamine aitaks küll suurendada valve all viibivate isikute hulka ja aidata kaasa kiirele vanglakohtades vähendamisele, kuid sellel on vaid lühiajaline tulemus. Seetõttu, et elektrooniline valve oleks otstarbekam, peab see toimuma koos sotsiaalse nõustamisega.
- Eestis tuleks laiendada elektroonilise valve põhikaristusena määramise võimalikkust seniselt kuult kuult pikemale perioodile ja muutma selleks elektroonilise valve määramise võrdsustamist vangistuse päevadega kergemaks, näiteks 1 päev elektroonilist valvet võrdub 2 päeva vangistusega. Hetkel kehtiva korra järgi on ebaloogiline, et elektrooniline valve kui karmim sanktsiooniliik, mis samal ajal annab paremaid tulemusi, on ebasoodsamas seisus võrreldes teise alternatiivkaristuse - üldkasuliku tööga. Muudatus annaks võimaluse elektroonilisel valvel konkureerida

üldkasuliku tööga, mille puhul on tõenäosus, et isik paneb toime uue kuriteo oluliselt kõrgem võrreldes sama tõenäosust elektroonilise valve puhul.

- Eestil tuleks lähtuvalt Rootsi kogemusest kaaluda elektroonilise valve asenduskaristusena määramist joobes juhtidele, kus see on andnud positiivset tulemust. Seetõttu võiks seadusandlust konkretiseerida, mis võimaldaks joobes juhtidele otseselt määrata karistuseks elektroonilist valvet.
- GPS seadmete kasutusele võtmisel tuleb hoolikalt läbi mõelda, millist eesmärki soovitakse sellega saavutada. GPS seadme kasutamisega on võimalik ülemäärane sissetung isiku privaatsfääri, mis võib aga olla ebainimlik ja soosida meetme negatiivset mõju.
- Alkoholijoovet mõõtvate seadmete puhul tuleks eelistada aparate, mis kontrollivad isiku joovet läbi nahakontakti ning võimaldavad alkoholi keelust kinnipidamist kontrollida ka siis kui isik viibib kodust eemal. Seadmed, mis mõõdavad isiku joovet väljahingatavas õhus, on Rootsi kogemusele tuginedes ebatõhusad ja võimaldavad joovet kontrollida vaid isiku kodus viibimise ajal.
- Tuginedes Rootsi kogemusele, oleks mõistlik kaaluda elektroonilise valve kasutamist avavanglates, mis aitaks kokku hoida personalikuludelt ja vähendada valvurite töökoormust.
- Vangide lühiajalise väljasõidu korral on soovitatav Hollandi kogemusest lähtudes rakendada sellesse elektroonilise valve, mis aitaks laiendada meedet suuremale sihtgrupile ning pikendada isiku vanglast eemal viibimise aega. Ühtlasi tasuks kaaluda, kas tegemist ei võiks olla ühe meetmega kõikidele vangidele enne vanglast vabanemist. See aitaks vange taasühiskonnastada.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Adriaenssen, A. ja Aertsen, I. (2015). Punitive attitudes: Towards an operationalization to measure individual punitivity in a multidimensional way. *European Journal of Criminology*, 12, 92-112.
2. Ahven, A. (2015). *Joobes sõidukijuhtimise analüüs: nähtuse ulatus, karistuspraktika ja retsidiivsus*. Kasutatud 26.05.2016
http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumentid/joobes_juhtimise_analuus.pdf
3. Ahven, A. (2016). *Retsidiivsus. Kuritegevus Eestis 2015*. Kasutatud 23.04.2016
http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumentid/kuritegevus_eestis_2015.pdf
4. Ahven, A. ja Kruusement, A. (2013). *Elektroonilise valve kohaldamine. Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika analüüs nr 2/2013*. Kasutatud 06.02.2016
<http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/elektroonilise-valve-kohaldamine> Kasutatud 06.02.2016
5. Ahven, A., Kruusement, A., Salla, J. (2013). *Tingimisi vabastamise ja käitumiskontrolli kohaldamise analüüs. Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika analüüs nr 3/2013*. Kasutatud 20.02.2016
http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumentid/tingimisi_vabastamise_ja_kaitumiskontrolli_kohaldamise_analuus._justiitsministeerium._2013.pdf
6. Beumer, S. ja Øster, M. K. (2016). *Survey of Electronic Monitoring in Europe: Analysis of Questionnaires 2016*. Kasutatud 04.05.2016 (<http://cep-probation.org/wp-content/uploads/2016/04/CEP-EM-Analysis-questionnaire-2016.pdf>)
7. Beyens K. ja Roosen, M. (2016). *Electronic Monitoring in Belgium*. Kasutatud 03.05.2016 <http://emeu.leeds.ac.uk/>
8. Beyens, K. ja Kaminski, D. (2013b). Is the sky the limit? Eagerness for electronic monitoring in Belgium. M. Nellis, K. Beyens, D. Kaminski (Toim). *Electronically Monitored Punishment: International and Critical Perspectives* (lk 174-199). Abingdon: Routledge.
9. Beyens, K. ja Roosen, M. (2013). Electronic monitoring in Belgium: a penological analysis of current and future orientations. *European Journal of Probation*, 5, 56-70.

10. Black, M. ja Smith R. (2003). *Electronic monitoring in the Criminal Justice System*. Kasutatud 01.03.2016
http://www.aic.gov.au/media_library/publications/tandi_pdf/tandi254.pdf
11. Boone, M., van der Kooij, M. ja Rap, S. (2016). *Current uses of electronic monitoring in the Netherlands*. Kasutatud 05.04.2016
www.uu.nl/file/40147/download?token=VHoJR8m1
12. Brå (The Swedish National Council for Crime Prevention). *Crime statistics - The Prison and Probation Service*. Kasutatud 01.03.2016 <http://bra.se/bra/bra-in-english/home/crime-and-statistics/crime-statistics/the-prison-and-probation-service.html>
13. Brantingham, P. J. ja Faust, F. L. (1976). A conceptual model of crime prevention. *Crime & Delinquency*, 22, 284-296.
14. Brudner, A. (2009). *Punishment and freedom: a liberal theory of penal justice*. New York: Oxford University Press.
15. Bungefeldt, J. (2014). Old and new use of electronic monitoring in Sweden. *Criminal Justice Matters*, 95, 4-5
16. Bülow, W. (2014). Electronic Monitoring of Offenders: An Ethical Review. *Science and Engineering Ethics*, 20, 505-518.
17. Camp, R., C. (1989). *Benchmarking – The Search for Industry Best Practices That Lead to Superior Performance*. Milwaukee: ASQC Quality Press.
18. Dodgson, K., Howard, P., Mortimer, P., Goodwin, P., Llewellyn-Thomas, S., Russell, N., Weiner, M. (2001). *Electronic monitoring of released prisoners: an evaluation of the Home Detention Curfew scheme*. Kasutatud 02.03.2016
[http://www.tm.lt/dok/LAVP/elMonitoringas/Elektorinio%20monitoringo%20studija%20atlikta%20Ankgljoje%20\(2\)%20\(eng\).pdf](http://www.tm.lt/dok/LAVP/elMonitoringas/Elektorinio%20monitoringo%20studija%20atlikta%20Ankgljoje%20(2)%20(eng).pdf)
19. Dolowitz, D., P. ja David, M. (2000). Learning from Abroad: The Role of Policy Transfer in Contemporary Policy-Making. *Governance: An International Journal of Policy and Administration*, 13, 5-24.
20. Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee. (2014). *Recommendation CM/Rec(2014)4 of the Committee of Ministers to member States on electronic monitoring*. Kasutatud 05.02.2016 <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=2163631>

21. Euroopa Nõukogu. (2014 ja 2015). *Annual Penal Statistics. SPACE I - Populations of penal institutions*. Kasutatud 25.05.2016 <http://wp.unil.ch/space/space-i/>
22. Gable, R., S. (2007). Electronic Monitoring of Offenders: Can a Wayward Technology Be Redeemed? J. Kort, W. IJsssteijn, C. Midden, B. Eggen, B. J. Fogg (Toim). *Persuasive Technology* (lk 100-104). Berlin: Springer.
23. Geiss, G. (2005). On the Absence of Self-Control as the Basis for a General Theory of Crime. *Social deviance: readings in theory and research* (lk 168-179). Upper Saddle River (N.J.): Pearson Prentice Hall.
24. Gibbs, A. ja King, D. (2003). The Electronic Ball and Chain? The Operation and Impact of Home Detention with Electronic Monitoring in New Zealand. *The Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 36, 1-17.
25. Gottfredson, M. ja Hirschi, T. (2005). Low Self-Control and Crime. H. N. (Pontelle (Toim). *Social deviance: readings in theory and research* (lk 146-168). Upper Saddle River (N.J.): Pearson Prentice Hall.
26. Graham, J. ja Bennet, T. (1998). *Kriminaalpreventsioon Euroopas ja Põhja-Ameerikas*. Tallinn: Trükkal.
27. Hirschi, T. (1969). *Causes of Delinquency*. Berkeley ja Los Angeles: University of California Press.
28. Howard, J. (2006). *Electronic (radio frequency) and GPS monitored community based supervision programs*. Kasutatud 31.01.2016 www.johnhoward.ab.ca/pub/pdf/monitorupdate.pdf
29. Hucklesby, A. ja Holdsworth, E. (2016). *Electronic monitoring in England and Wales*. Kasutatud 02.05.2016 <http://28uzqb445tcn4c24864ahmel.wpengin.netdna-cdn.com/files/2014/06/English-Briefing.pdf>
30. Hucklesby, A., Beyens, K., Boone, M., Dünkel, F., McIvor, G. ja Graham, H. (2016). *Creativity and effectiveness in the use of electronic monitoring: a case study of five European jurisdictions*. Kasutatud 29.04.2016 http://www.crimeandjustice.org.uk/sites/crimeandjustice.org.uk/files/Comparative%20Briefing_English%2008%2002%2016-3.pdf
31. Jurevičius, I., Miljan, M. ja Ramanauskas, G. (2016, Aprill). Electronic Monitoring in the Baltic states. *Electronic Monitoring Conference 2016*, Riga, Latvia

32. Kergandberg, E. ja Pikamäe, P. (2012). *Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne*. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda
33. Kruusamäe, M. (2012). *Karistuse kohaldamise etapid Eesti kohtupraktikas*. Kasutatud 08.05.2016
<http://www.riigikohus.ee/vfs/1391/Karistuse%20kohaldamise%20etapid.pdf>
34. Laine, M. (1997). *Sissejuhatus kriminoloogiasse ja hälbiva käitumise sotsioloogiasse*. Tallinn : Eesti Riigikaitse Akadeemia; Vantaa : Vankeinhoidon koulutuskeskus.
35. Lockhart-Mirams, G., Pickles, C., Crowhurst, E. (2015). *Cutting crime: the role of tagging in offender management*. Kasutatud 02.03.2016 http://www.reform.uk/wp-content/uploads/2015/09/Tagging-report_AW_WEB.pdf
36. Mair, G. Ja Nellis, M. (2013). Probation and electronic monitoring in England, Wales and Scotland. M. Nellis, K. Beyens, D. Kaminski (Toim). *Electronically Monitored Punishment: International and Critical Perspectives* (lk 63-81). Abingdon: Routledge.
37. Marklund, F. ja Holmberg, S. (2009). Effects of early release from prison using electronic tagging in Sweden. *Journal of Experimental Criminology*, 5, 41-61
38. Martinovic, M. (2002). *The punitiveness of electronically monitored community based programs*. Kasutatud 01.03.2016
http://www.aic.gov.au/media_library/conferences/probation/martinovic.pdf
39. Mayhew, P. ja van Kesteren, J. (2002). *Cross-national attitudes to punishment*. Kasutatud 20.03.2016
http://wp.unil.ch/icvs/files/2012/11/working_paper_att_punish.pdf
40. Miller, P. H. (1993). *Theories of Developmental Psychology*. New York: Freeman
41. Ministry of Justice UK. (2015). *Offender Management Statistics Quarterly Bulletin, England and Wales. July to September 2014*. Kasutatud 02.03.2016
https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/399234/offender-management-statistics-bulletin-july-sept-2014.pdf
42. Moreton, K. ja Goncalves, M. (2011). *The effect of early release of prisoners on Home Detention Curfew (HDC) on recidivism*. Kasutatud 01.04.2016
https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/217378/effect-early-release-hdc-recidivism.pdf
43. Muftić, L. R., Payne, B. K. ja Maljevic, A. (2015). Bosnia and American Students' Attitudes Toward Electronic Monitoring: Is It About What We Know or Where We

- Come From? *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 59, 611-630.
44. Narits, R. (2004). *Õiguse entsüklopeedia*. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda
 45. Nellis, M. (1991). The electronic monitoring of offenders in England and Wales. *British Journal of Criminology*, 31, 165-185.
 46. Nellis, M. (2009). Surveillance and Confinement: Explaining and Understanding The Experience of Electronically Monitored Curfews. *European Journal of Probation*, 1, 41-65.
 47. Nellis, M. (2014). Understanding the electronic monitoring of offenders in Europe: expansion, regulation and prospects. *Crime, Law and Social Change*, 62, 489-510.
 48. Nellis, M. ja Bungerfeldt, J. (2013). Electronic monitoring and probation in Sweden and England and Wales: Comparative policy developments. *Probation Journal*, 60, 278-301.
 49. Nellis, M., Beyens, K., Kaminski, D. (2013). *Electronically monitored punishment. International and critical perspectives*. Abingdon: Routledge.
 50. Patterson, J., G., Keppler, K. ja Mapson, R. (1995). *Benchmarking Basics: Looking for a better way*. Menlo Park: Von Hoffmann Graphics
 51. Payne, B. K. ja Gainey R. R. (1999). Attitudes Toward Electronic Monitoring Among Monitored Offenders and Criminal Justice Students. *Journal of Offender Rehabilitation*, 29, 195-208.
 52. Payne, B. K. ja Gainey R. R. (2000). Electronic Monitoring: Philosophical, Systemic, and Political Issues. *Journal of Offender Rehabilitation*, 31, 93-111.
 53. Pärn, T. (2006) Kriminaalpreventsioon. L. Auväart, H. Dsiss, S. Kaugia, M Linnamägi, E. Järsaka (Toim). *Õigus ühiskonnas* (lk 151-159). Tartu: Avatar.
 54. Ramirez, M. D. (2013) Punitive sentiment. *Criminology*, 51, 329–364.
 55. Renzema, M. (2003). *Electronic Monitoring's Impact on Reoffending*. Kasutatud 02.03.2016 <http://www.correcttechllc.com/articles/13.pdf>
 56. Renzema, M. ja Skelton, D., T. (1990). *Use of electronic monitoring in the United States: 1989 Update*. Kasutatud 31.02.2016 <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/Digitization/131651NCJRS.pdf>
 57. Ristroph, A. (2011). When freedom isn't free. *New Criminal Law Review: An International and Interdisciplinary Journal*, 14, 468-485 .

58. Roberts, J. V. ja Hough, M. (2005). *Understanding Public Attitudes to Criminal Justice*. Berkshire: Open University Press
59. Saar, J. (2007). *Kriminaalpsühholoogia*. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda.
60. Salla, J. (2016). *Vangistus. Kuritegevus Eestis 2015*. Kasutatud 23.04.2016
http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumentid/kuritegevus_eestis_2015.pdf
61. Sootak, J. (1998). *Veritasust kriminaalteraapiani. Käsitlus kriminaalõiguse ajaloost*. Tallinn: Juura.
62. Sootak, J. (2003). *Karistusõiguse alused*. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda.
63. Sootak, J. (2007). *Sanktsiooniõigus*. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda.
64. Sootak, J. (2015). *Kriminaalpoliitika*. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda.
65. Sootak, J. ja Pikamäe, P. (2015). *Karistusseadustik. Komenteeritud väljaanne*. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda.
66. Säästva Eesti Instituut. (2016). *Säästva arengu sõnaseletusi*. Kasutatud 20.05.2016
http://www.seit.ee/sass/?word=v%C3%B5rdlusanal%C3%BC%C3%BCs&ID=1&showing=2&search_word=Otsi&keel=ee&type=hagus
67. The Pennsylvania State University. (2007). *Benchmarking for innovation and Improvement*. Kasutatud 20.05.2016
<http://www.opia.psu.edu/sites/default/files/insights004.pdf> Kasutatud 20.05.2016
68. Turu uuringute AS. (2015). Sõiduki juhtimine alkoholi ja narkootikumi mõju all
 Kasutatud 26.05.2016 (<http://www.mnt.ee/tartu/index.php?id=11223>)
69. Tüllinen, K. (2016). *Kriminaalhooldus. Kuritegevus Eestis 2015*. Kasutatud 23.04.2016
http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumentid/kuritegevus_eestis_2015.pdf
70. van Swaaningen, R. ja uit Beijerse, J. (2013). Bars in your head: electronic monitoring in the Netherlands. M. Nellis, K. Beyens, D. Kaminski (Toim). *Electronically Monitored Punishment: International and Critical Perspectives* (lk 200-212). Abingdon: Routledge.
71. Vanglateenistus. (2014). *Kriminaalhoolduse Standardid*. Kasutatud 20.02.2016
<http://www.vangla.ee/sites/www.vangla.ee/files/elfinder/dokumentid/kriminaalhooldusestandardid.pdf>

72. Vanhaelemeesch, D., Beken, T. V. ja Vandeveldel S. (2014). Punishment at home: Offenders experiences with electronic monitoring. *European Journal of Criminology*, 11, 273-287.
73. Wennerberg, I. (2013). High level of support and High level of control. M. Nellis, K. Beyens, D. Kaminski (Toim). *Electronically Monitored Punishment: International and Critical Perspectives* (lk 113-127). Abingdon: Routledge.
74. Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu: Tartu Ülikool.

Seadlusandlus

1. Elektroonilise valve täitmise ja järelevalve kord. Justiitsministri 22.02.2007 nr 15 - RT I, 12.01.2011, 7
2. Karistusseadustik - RT I, 17.12.2015, 9
3. Kriminaalmenetluse seadustik - RT I, 06.01.2016, 19

Seaduste eelnõud ja väljatöötamiskavad

1. Justiitsministeerium (2016). *Karistusseadustiku, karistusregistri seaduse, liiklusseaduse ja väärteomenetluse seadustiku muutmise seadus*. Kasutatud 26.05.2016 <http://eelvoud.valitsus.ee/main#RUlrCrUQ>
2. Riigikogu õiguskomisjon. (2006). *Kriminaalhooldusseaduse, vangistusseaduse, karistusseadustiku, karistusseadustiku rakendamise seaduse ja kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seadus 923 SE seletuskiri*. Kasutatud 20.02.2016 <http://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/f80575e0-9795-35db-aefd-12b2f58c1363/Kriminaalhooldusseaduse,%20vangistusseaduse,%20karistusseadustiku,%20karistusseadustiku%20rakendamise%20seaduse%20ja%20kriminaalmenetluse%20seadustiku%20muutmise%20seadus/>
3. Riigikogu õiguskomisjon. (2010). *Karistusseadustiku, väärteomenetluse seadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku, karistusregistri seaduse, kriminaalhooldusseaduse ja vangistusseaduse muutmise seadus 562 SE seletuskiri*. Kasutatud 21.02.2016 <http://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/bbdfb23-6b8b-a198-4a55-00c29e185e59/Karistusseadustiku,%20v%C3%A4%C3%A4rteomenetluse%20seadust>

iku,%20kriminaalmenetluse%20seadustiku,%20karistusregistri%20seaduse,%20krimi
naalhooldusseaduse%20ja%20vangistusseaduse%20muutmise%20seadus/

Muud allikad

1. National Audit Office. (2013). *The Ministry of Justice's electronic monitoring contracts*. Kasutatud 27.03.2016 https://www.nao.org.uk/wp-content/uploads/2013/11/10294-001-MoJ-Electronic-Monitoring_final.pdf
2. Vanglateenistus. (2016c). *Elektrooniline valve*. Kasutatud 20.02.2016 <http://www.vangla.ee/et/kriminaalhooldus/elektrooniline-valve>
3. 3M (2016). *Voice Verification System*. Kasutatud 15.05.2016) http://solutions.3mnederland.nl/3MContentRetrievalAPI/BlobServlet?lmd=1316545009000&locale=en_WW&assetType=MMM_Image&assetId=1273695271732&blobAttribute=ImageFile
4. Vanglateenistus (2016a). *Lühiajaline väljasõit*. Kasutatud 28.05.2016 <http://www.vangla.ee/et/suhtlemine-vangiga/luhiajaline-valjasoit>
5. Vanglateenistus (2016b). *Vangistuse kulud*. Kasutatud 28.05.2016 <http://www.vangla.ee/et/uudised-ja-arvud/vangistuse-kulud>

LISA

Kasutatud andmestiku ülevaade

Allikas	Eesti	Rootsi	Inglismaa ja Wales	Holland	Belgia	Praktika tutvustus	Empiirilised andmed	Hinnang tulemuslikkusele
Ahven, A. (2016). Retsidiivsus. Kuritegevus Eestis 2015	x						x	x
Ahven, A. ja Kruusement, A. (2013). Elektroonilise valve kohaldamine.	x					x	x	x
Ahven, A. (2015). Joobes sõidukijuhtimise analüüs: nähtuse ulatus, karistuspraktika ja retsidiivsus	x						x	
Beumer, S. ja Øster, M., K. (2016). Survey of Electronic Monitoring in Europe: Analysis of Questionnaires 2016	x	x		x		x	x	
Beyens K. ja Roosen, M. (2016). Electronic Monitoring in Belgium.					x	x	x	x
Beyens, K. ja Kaminski, D. (2013). Is the sky the limit? Eagerness for electronic monitoring in Belgium.					x	x	x	x
Beyens, K. ja Roosen, M. (2013). Electronic monitoring in Belgium: a penological analysis of current and future orientations					x	x		x
Boone, M., van der Kooij, M. ja Rap, S. (2016). Current uses of electronic monitoring in the Netherlands.				x		x	x	x
Brå. Crime statistics - The Prison and Probation Service		x					x	
Bungerfeldt, J. (2014). Old and new use of electronic monitoring in Sweden		x				x		
Hucklesby, A. ja Holdsworth, E. (2016). Electronic monitoring in England and Wales			x			x	x	x

Allikas	Eesti	Rootsi	Inglismaa ja Wales	Holland	Belgia	Praktika tutvustus	Empiirilised andmed	Hinnang tulemuslikkusele
Lockhart-Mirams, G., Pickles, C., Crowhurst, E. (2015). Cutting crime: the role of tagging in offender management			x			x	x	x
Mair, G. Ja Nellis, M. (2012). Probation and electronic monitoring in England, Wales and Scotland.			x			x	x	x
Marklund, F. Ja Holmberg, S. (2009). Effects of early release from prison using electronic tagging in Sweden.		x				x	x	x
Ministry of Justice UK. (2015). Offender Management Statistics Quarterly Bulletin, England and Wales			x				x	x
Moreton, K. ja Goncalves, M. (2011). The effect of early release of prisoners on Home Detention Curfew (HDC) on recidivism.			x			x	x	x
National Audit Office. (2013). The Ministry of Justice's electronic monitoring contracts.			x			x	x	x
Nellis, M. (2014). Understanding the electronic monitoring of offenders in Europe: expansion, regulation and prospects	x	x	x	x	x	x	x	x
Nellis, M. ja Bungerfeldt, J. (2013). Electronic monitoring and probation in Sweden and England and Wales: Comparative policy developments		x	x			x	x	x
Riigikogu õiguskomisjon. (2006). Kriminaalhooldusseaduse, vangistusseaduse, karistusseadustiku, karistusseadustiku rakendamise seaduse ja kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seadus 923 SE seletuskiri.	x					x		

Allikas	Eesti	Rootsi	Inglismaa ja Wales	Holland	Belgia	Praktika tutvustus	Empiirilised andmed	Hinnang tulemuslikkusele
Riigikogu õiguskomisjon. (2010). Karistusseadustiku, väärtemenetluse seadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku, karistusregistri seaduse, kriminaalhooldusseaduse ja vangistusseaduse muutmise seadus 562 SE seletuskiri	x					x		
Salla, J. (2016). Vangistus. Kuritegevus Eestis 2015.	x						x	
Sootak, J. ja Pikamäe, P. (2015). Karistuseadustik. Komenteeritud väljaanne. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda	x					x		
van Swaaningen, R. ja uit Beijerse, J. (2013). Bars in your head: electronic monitoring in the Netherlands.				x		x	x	x
Vanhaelemeesch, D., Beken, T. V. ja Vandeveldel S. (2014). Punishment at home: Offenders experiences with electronic monitoring.					x	x	x	x
Wennerberg, I. (2013). High level of support and High level of control.		x				x	x	x

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Otto Fomotskin,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Elektroonilise valve rakendamine karistuspoliitikas. Viie Euroopa Liidu riigi võrdlus hea praktika väljaselgitamiseks,“ mille juhendaja on Judit Strömpl, PhD
 - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **31.05.2016**